

บทที่ ๔

แผนการและการดำเนินงานของคณะ ร.ศ.๑๓๐

การแสดงความคิดเห็นในเชิงเรียกร้องของกลุ่มทหารอาชีพและปัญญาชน
 กลุ่มอื่น ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อยกระดับของบ้านเมืองให้ทัดเทียมอารยประเทศ
 ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจโดยทั่วไปในแวดวงของผู้มีการศึกษาคงกล่าวมาแล้วในบทที่ ๒
 ประกอบกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กระทบกระเทือนต่อเกียรติภูมิและผลประโยชน์ของกองทัพ
 แห่งชาติ อันเนื่องมาจากการปฏิบัติของผู้นำประเทศเป็นประการสำคัญ ทหารอาชีพ
 กลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเพื่อคิดหาแนวทางในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่กองทัพและ
 ประเทศต้องเผชิญอยู่ ทางออกของกลุ่มนี้ก็คือ การปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการ
 ปกครอง

ภูมิหลังของกลุ่ม ร.ศ.๑๓๐

การพิจารณาในประเด็นนี้จะเน้นเฉพาะภูมิหลังทางด้านการศึกษา ทั้งนี้
 เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการความคิดของกลุ่มทหารใหม่ เป็นประการสำคัญ

คณะ ร.ศ.๑๓๐ เป็นการรวมตัวกันของนายทหารสัญญาบัตรชั้นผู้น้อย
 และอยู่ในวัยรุ่นหนุ่มเป็นส่วนใหญ่ วิจารณ์จากรายชื่อและปีที่สำเร็จการศึกษา
 (ดูตารางที่ ๖) พบว่าทหารกลุ่มนี้เป็นรุ่นที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาและออกมารับราชการ
 ประจำอยู่ตามหน่วยราชการต่าง ๆ นับเป็นคนหนุ่มที่เพิ่งฉานโลกของการศึกษาและ
 ยังอ่อนต่อประสบการณ์ในสังคมของผู้ประกอบอาชีพ สภาพการณ์ดังกล่าวนับเป็น
 พื้นฐานที่เอื้อให้ทหารใหม่กลุ่มนี้มีความเชื่อมั่นในพลังและความคิดของกลุ่มคนจากที่
 ได้เรียนรู้และอบรมมาในสถานศึกษาซึ่งมุ่งเน้นถึงภารกิจและความสำคัญของการทหารใน
 ฐานะผู้พิทักษ์รักษาและสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองให้กับชาติบ้านเมือง เพราะฉะนั้นใน
 ทางหนึ่ง กลุ่ม ร.ศ.๑๓๐ จึงเป็นปฏิกริยาของกลุ่มทหารใหม่อันเป็นผลผลิตของการ
 ศึกษาในระบบใหม่ที่เริ่มเปิดโอกาสให้สามัญชนใคก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคมของ

ตารางที่ ๖

สมาชิกคณะ ร.ศ.๑๓๐ เฉพาะที่มีรายชื่อในคำพิพากษาของศาล

ลำดับที่	รายชื่อ	อายุ	สังกัด	ปีที่จบ	สถาบันการศึกษา	โทษที่ได้รับ
๑.	ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ (เหลือ ศรีจันทร์)	๓๐	กองพยาบาล รร.ทหารบก		โรงเรียนแพทยาลัย	ประหารชีวิต
๒.	ร.ท.จรรยา ณ บางช้าง	๒๔	กรมพระธรรมมณู		เนติบัณฑิตย์	ประหารชีวิต
๓.	ร.ต.เจือ ศิลลาอาสน์	๒๑	กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒	พ.ศ.๒๔๕๐	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	ประหารชีวิต
๔.	ร.ท.จื่อ ควกุล	๒๕	กรมบัญชาการกองทัพบกที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๐	"	จำคุกตลอดชีวิต
๕.	ร.ต.เขียน อุทัยกุล	๒๕	กองนักเรียนนายสิบ กองพลที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๖.	ร.ต.วาศ วาสนา	๒๔	กรมทหารราบที่ ๑ (มหาดเล็กรักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๗.	ร.ต.ถัด รัตนพันธ์	๒๔	"		"	"
๘.	ร.ต. ม.ร.ว.แช รัชนิกร	๒๒	กองนักเรียนนายสิบกองพลที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๙.	ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์	๒๑	กรมทหารราบที่ ๑ (มหาดเล็กรักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๑๐.	ร.ต.เหรียญ ทิพยรัตน์		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๑๑.	นายอุไทย เทพหัสดินทร	๒๑	กระทรวงยุติธรรม		โรงเรียนกฎหมาย	"
๑๒.	วาที ร.ต.ทวน เขียวพิทักษ์	๒๕	กองนักเรียนนายสิบ กองพลที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๓	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	"
๑๓.	ร.ต.เนตร พูนวิวัฒน์	๒๑	กองปืนกลที่ ๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๒	"	"
๑๔.	ร.ต.สอน วงษ์โต	๒๖	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"

ลำดับที่	รายชื่อ	อายุ	สังกัด	ปีที่จบ	สถานประกอบการศึกษา	โทษที่ได้รับ
๑๕.	ร.ต.ปลั่ง บูรณโชติ	๒๓	กองปืนกลที่ ๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๒	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	จำคุกตลอดชีวิต
๑๖.	ร.ต.จรูญ ชตะเมษ	๒๖	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๑๗.	ร.ท.ทองคำ คล้ายโอภาส	๒๓	กรมเสนาธิการทหารบก	พ.ศ.๒๔๕๐	"	"
๑๘.	ร.ต.บวญ บุญรัตพันธ์	๕๕	กองนักเรียนนายสิบ กองพลที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๐	"	"
๑๙.	วาทิ ร.ต.บวญ บุญรัตพันธ์	๒๕	กองนักเรียนนายสิบ กองพลที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๐	"	"
๒๐.	ร.ต.จัน	๒๕	แผนกจเรพิศุ	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๒๑.	วาทิ ร.ต.โกย	๒๓	แผนกจเรพิศุ	พ.ศ.๒๔๕๓	"	"
๒๒.	พ.ต.หลวงวิเศษเนตรประสิทธิ์ วิทย์ (อภัย ทะสิทธิ์เวช)	๓๕	กรมแพทย์ทหารบก		โรงเรียนแพทยาลัย	"
๒๓.	ร.ต.บุญ	๕๖	กรมทหารราบที่ ๑ (มหาดเล็กรักษา พระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	"
๒๔.	ร.ต.สนิท	๒๒	กองปืนกลที่ ๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	จำคุก ๒๐ ปี
๒๕.	ร.ต.อาจ	๒๕	กรมทหารม้าที่ ๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๒๖.	ร.ต.บรรจบ	๒๑	"		"	"
๒๗.	ร.ต.ดิ	๒๕	กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๒๘.	ร.ต.แสง	๒๖	กรมเรือกด กระทรวงมหาดไทย		"	"
๒๙.	วาทิ ร.ต.ชัน		กรมทหารราบที่ ๒	พ.ศ.๒๔๕๓	"	"
๓๐.	ร.ต.นารอด		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)		"	"

ลำดับที่	รายชื่อ	อายุ	สังกัด	ปีที่จบ	สถานประกอบการศึกษา	โทษที่ได้รับ
๓๑.	ร.ศ.คาวเรือง	๒๒	โรงเรียนนายร้อยชั้นประถม	พ.ศ.	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	จำคุก ๒๐ ปี
๓๒.	ร.ศ.ประยูร		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๓๓.	ร.ศ.ประยูร	๒๔	กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๓๔.	ร.ศ.ชา	๒๕	กรมทหารราบที่ ๑ (มหาดเล็กรักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๓๕.	ร.ศ.หอย	๒๒	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๓๖.	ร.ศ.ชั้น		กรมทหารราบที่ ๒		"	"
๓๗.	ร.ศ.ผูก		กรมทหารราบที่ ๒		"	"
๓๘.	ร.ศ.ขวาง		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๓๙.	วาทิ ร.ศ.ปริศา		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๓	"	"
๔๐.	ร.ศ.สง่า		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๔๑.	วาทิ ร.ศ.ละม้าย	๒๒	กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๔๒.	ร.ศ.สอน	๒๒	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๔๓.	ร.ศ.อวน	๒๖	กรมทหารช่างกองทัพบก ๑	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๔๔.	ร.ศ.ปาน	๒๑	"		"	"
๔๕.	ร.ศ.คี	๑๘	กรมทหารช่าง กองทัพบก ๑		"	"
๔๖.	ร.ศ.ชอย	๑๘	"		"	"

ลำดับที่	รายชื่อ	อายุ	สังกัด	ปีที่จบ	สถานการศึกษา	โทษที่ได้รับ
๔๓.	นายเซียง	๒๓	กระทรวงยุติธรรม		โรงเรียนกฎหมาย	จำคุก ๒๐ ปี
๔๔.	นายเปล่ง	๒๒	"	พ.ศ.	"	"
๔๕.	วาทิ ร.ศ.ทอง	๑๙	กรมทหารม้าที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๓	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	"
๕๐.	ร.ศ.พัก		กรมทหารราบที่ ๒		"	"
๕๑.	ร.ศ.ทวี	๒๕	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๕๒.	ร.ศ.ชวน	๓๑	แพทย์โรงเรียนนายทหารบก		"	"
๕๓.	ร.ศ.ละม้าย	๒๖	กรมทหารราบที่ ๒	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๕๔.	วาทิ ร.ศ.ปุ่น	๒๒	กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๕๕.	ร.ศ.จวบ		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)		"	"
๕๖.	ร.ศ.เชื้อ	๒๓	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	จำคุก ๑๕ ปี
๕๗.	ร.ท.ชดอ	๒๓	กองพลที่ ๗		"	"
๕๘.	ร.ท.ขุนภาษาศรีรัตน	๓๐	กรมเสนาธิการทหารบก		"	"
๕๙.	ร.ศ.วาศ	๒๕	"	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๖๐.	ร.ศ.มีม	๒๓	"		"	"
๖๑.	ร.ศ.สอຍ		กรมทหารราบที่ ๑๑ (รักษาพระองค์)	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๖๒.	วาทิ ร.ศ.ชิต	๑๘	กรมทหารราบที่ ๓		"	จำคุก ๑๒ ปี
๖๓.	ร.ศ.แถบ	๒๐	กรมทหารช่างที่ ๕	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๖๔.	ร.ศ.นาถ	๒๒	กรมเสนาธิการทหารบก		"	"

ลำดับที่	รายชื่อ	อายุ	สังกัด	ปีที่จบ	สถานการศึกษา	โทษที่ได้รับ
๖๕.	ร.ศ. สือ	๒๑	กรมเสนาธิการทหารบก	พ.ศ. ๒๔๕๑	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	จำคุก ๑๒ ปี
๖๖.	ร.ศ. เจริญ	๒๓	"	พ.ศ. ๒๔๕๑	"	"
๖๗.	ร.อ. พัน (ร.น.)	๒๔	กระทรวงทหารเรือ			"
๖๘.	นายควาย คื่อ		กรมทหารราบที่ ๑๑			"
๖๙.	ร.ท. เงิน		"		"	"
๗๐.	วาที ร.ศ. อุน		"		"	"
๗๑.	ร.ท. แมน	๒๕	กรมทหารราบที่ ๑		"	"
๗๒.	วาที ร.ศ. เลื่อง	๒๑	กรมทหารราบที่ ๑๑		"	"
๗๓.	ร.ท. หวัง	๒๓	"		"	"
๗๔.	ร.ศ. เป็ดยน	๒๓	"	พ.ศ. ๒๔๕๑	"	"
๗๕.	ร.ศ. หลุย	๒๗	โรงเรียนนายร้อย		"	"
๗๖.	วาที ร.ศ. แซม	๒๒	กรมทหารราบที่ ๓		"	"
๗๗.	ร.ศ. ใจ	๒๐	"		"	"
๗๘.	ร.ท. อยู่	๒๕	โรงเรียนนายร้อย		"	"
๗๙.	ร.ศ. แกม	๒๒	กรมทหารรักษาวัง	พ.ศ. ๒๔๕๑	"	"
๘๐.	ร.ศ. ออก	๒๓	กรมทหารช่าง กองทัพบกที่ ๑	พ.ศ. ๒๔๕๑	"	"
๘๑.	ร.ศ. เชื้อ	๒๓	กรมเสนาธิการทหาร	พ.ศ. ๒๔๕๑	"	"

ลำดับที่	รายชื่อ	อายุ	สังกัด	ปีที่จบ	สถานประกอบการศึกษา	โทษที่ได้รับ
๔๒.	ร.ต.เจ็ดย	๒๖	กรมทหารปืนใหญ่	พ.ศ.๒๔๕๑	โรงเรียนนายร้อยทหารบก	จำคุก ๑๒ ปี
๔๓.	ร.อ.ขุนศรีสรรเพชญ์	๓๐	กรมเสนาธิการทหาร		"	"
๔๔.	ร.ต.เกิด	๒๑	กรมทหารราบที่ ๑๑		"	"
๔๕.	ร.ต.บุญ	๒๓	แผนกจเรทัตตุ	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๔๖.	ร.ท.บรรจง	๒๓	กองทัพที่ ๑		"	"
๔๗.	ร.ต. ม.ล.ภักดิ์ (ร.น.)	๒๔	กระทรวงทหารเรือ		"	"
๔๘.	ร.ต.ฉาย	๒๐	กรมเสนาธิการทหาร		"	"
๔๙.	ร.ต.อิน	๒๒	กรมทหารราบที่ ๑	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๕๐.	ร.ต.พริ้ง	๒๓	กรมทหารราบที่ ๑๑	พ.ศ.๒๔๕๑	"	"
๕๑.	ร.ต.แบม	๒๕	"		"	"

ในประเด็นเรื่องปีจบการศึกษาของกลุ่มทหาร ร.ศ.๑๓๐ นี้ ผู้เขียนถือตามประกาศของกระทรวงกลาโหมที่ลงในยุทธโฆส เป็นรายปีไป ทั้งนี้การประกาศจะกระทำในช่วงปลายปี (ราวเดือนมีนาคม) หากแต่การคัดยศทหารออกจากราชการจะเริ่มในต้นปี เช่น จบการศึกษานี้ ๒๔๕๐ แต่เป็นนายร้อยตรี พ.ศ.๒๔๕๑

อนึ่งการพิจารณาเรื่องทหารผู้ใดจบปีการศึกษารุ่นใดนั้น ผู้เขียนมีข้อจำกัดในคำขอมูล เพราะนอกจากจะหารายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของนายทหารกลุ่ม ร.ศ.๑๓๐ แต่ละบุคคลไม่ได้ครบถ้วนแล้ว ชื่อนายทหารในสมัยก่อนยังเป็นเรื่องยากแก่การตีความ เพราะมีชื่อที่ซ้ำกันและยังไม่มีการใช้นามสกุล เพราะฉะนั้นผู้เขียนจึงใช้วิธีเทียบเคียงชื่อของนักเรียนนายร้อย ปีที่จบ กับเนื้อหาของเรื่อง ที่อาจถึงความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นเดียวกันของพวกกบฏ เป็นประการสำคัญ:

"ข้าราชการ" ซึ่งถือเป็นสถาบันรูปแบบใหม่ภายหลังการปฏิรูปการปกครองของรัชกาล
ที่ ๕

ตามรายชื่อของคณะ ร.ศ.๑๓๐ ที่ถูกทางราชการจับกุมตัวพิจารณาได้ว่า
บรรดานายทหารส่วนใหญ่เหล่านี้มีพื้นฐานมาจากสามัญชน^๑ ที่มีพื้นฐานการศึกษาดี
เพราะนักเรียนสามัญที่จะมีโอกาสสอบเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยได้ จะต้องเป็นผู้ที่มี
พื้นฐานการศึกษาจากโรงเรียนสามัญเป็นอย่างดี เพราะวิชาที่กำหนดให้สอบนั้น มี
มาตรฐานอยู่ในระดับสูง กลุ่ม ร.ศ.๑๓๐ จึงเป็นกลุ่มหนึ่งของปัญญาชนในยุคใหม่
ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ส่วนใหญ่จบจากโรงเรียนนายร้อย และบางคนยังอยู่
ในระหว่างการศึกษาเพิ่มเติม เช่น นายทหาร ๑๐ ในจำนวน ๘๕ คน กำลังศึกษา

การวิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้เขียนสรุปจากการตีความเอกสารทางราช-
การ กล่าวคือ ทหารกลุ่ม ร.ศ.๑๓๐ ส่วนใหญ่เป็นรุ่นที่จบการศึกษาระหว่าง
พ.ศ.๒๔๕๐-๒๔๕๓ ซึ่งหมายถึงว่าจะต้องเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหาร
บก ในช่วง พ.ศ.๒๔๔๕ เป็นต้นมา และในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นระยะที่
โรงเรียนนายร้อยเปิดโอกาสให้รับบุคคลจากภายนอก สมัครสอบเข้าเป็นนักเรียน
นายร้อยได้ ข้อกำหนดดังกล่าวโคตรำขึ้นในสมัยของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
กรมหลวงนครชัยศรีสุระเดช เป็นเสนาธิการทหาร (พ.ศ.๒๔๔๑-๒๔๔๘) ทั้งนี้เพื่อจัด
ปัญหาการขาดแคลนตัวนายทหาร เพราะเดิมนั้นการรับนักเรียนนายร้อย จำกัดวงเฉพาะ
บุตรผู้มีชาติตระกูล ความจำเป็นในการเร่งผลิตนายทหาร จึงสอดคล้องกับความต้องการ
การของสามัญชนที่มีทุนทรัพย์และมีความปรารถนาจะให้บุตรหลานเข้ารับการศึกษาชั้น
อุดม เพื่อไปทางไปสู่การรับราชการ โดยเฉพาะข้าราชการทหารถือเป็นข้าราชการที่มี
เกียรติสูงในสมัยนั้น.

อยู่โรงเรียนเสนาธิการทหารบก^๑ อันเป็นสถาบันชั้นอุดมศึกษาที่สูงที่สุดในเมือง
ไทยขณะนั้น หรือบางคนที่มีใจจบจากโรงเรียนนายร้อย แต่ก็เป็นกลุ่มของผู้ที่มี
พื้นฐานการศึกษาชั้นสูง และรับราชการอยู่ในวงการทหาร เช่น ร.อ.ขุนทวยหาร-
พิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) น.ต.หลวงวิเศษเศรษฐีวิทย์ (วัฑฒ์ หลีตะเวช)
จบจากโรงเรียนแพทย์ และเป็นแพทย์ประจำโรงเรียนนายร้อย ร.ท.จรรยา ณ บางช้าง
จบเนติบัณฑิตย์ ท่านผู้นั้นนอกจากจะรับราชการเป็นนายทหารประจำกรมพระธรรมมูญ
และเป็นครูสอนวิชาปืนกลแล้ว ยังได้เปิดสำนักงานทนายความ ชื่อ "อนุฤตคดีกิจ"
ซึ่งจะกลายเป็นสถานที่นัดประชุมของคณะ ร.ศ.๑๓๐ ดังจะได้อธิบายต่อไป

^๑ เสนาธิการรำลึก (จัดทำในโอกาสคล้ายวันสถาปนาโรงเรียนเสนาธิการ-
ทหารบก ครบรอบ ๖๐ ปี, พระนคร . โรงพิมพ์ไทยเชมม, ๒๕๑๓) ไม่ปรากฏเลข
หน้า นายทหารที่เรียนเสนาธิการและมีชื่อหม่อมมัวในเรื่องคิดการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองในปี ร.ศ.๑๓๐ มี ร.ท.ทองคำ กล้ายโอดาส ร.ต.ฉาย นิवासันท์
ร.อ. ม.ร.ว.อึ้ง พวงศ์ ร.ท.จอห์น โชติคิลก ร.ต.วาศ ทัพนันท์ ร.ท.สอน นิธิ-
นันท์ ร.ต.นิม สุวรรณนคร นายทหารทั้ง ๙ นายนี้เป็นนักเรียนเสนาธิการรุ่น
พ.ศ.๒๔๕๓ - ๕๔ ผลปรากฏว่าสอบตกทั้งหมด เพราะทางราชการถือว่ามีส่วนตัวพัน
กับกรณีกบฏ ร.ศ.๑๓๐ ส่วนนายทหารที่เรียนเสนาธิการรุ่น พ.ศ.๒๔๕๔ - ๕๕ ไม่มี
การสอบ เพราะทางราชการมีคำสั่งย้ายนายทหารรุ่นนี้ให้กลับไปยังกรมกองเดิมบ้าง
และอีก ๔ คน ต้องถูกถอดยศตามคำพิพากษาบาง มี ร.ต.สือ ร.ต.เจริญ ร.ต.เชื้อ
ร.ต.นาค.

นอกจากกลุ่มนายทหารแล้วยังมีข้าราชการพลเรือนบางคนเข้าร่วมกับคณะ ร.ศ.๑๓๐ (มี นายเซียง นายเปล่ง นายอุทัย) พลเรือนทั้ง ๓ คนนี้ล้วนแล้วแต่มาจากกระทรวงยุติธรรม และสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกฎหมาย อันเป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งสอนเรื่องหลักความยุติธรรม ความเสมอภาคของบุคคลทางกฎหมายเป็นประการสำคัญ

ในประเด็นกฎหมายหลังทางการศึกษา จึงสรุปได้ว่า พื้นฐานความรู้ของกลุ่ม ร.ศ.๑๓๐ ไม่ว่าในส่วนใหญ่ที่มาจากโรงเรียนนายร้อย หรือส่วนหนึ่งที่มาจากโรงเรียนกฎหมาย ย่อมล้วนแล้วแต่เป็นพื้นฐานที่เอื้อให้คนกลุ่มนี้มีความคิดที่ก้าวหน้าเกินกว่าผู้มีการศึกษากลุ่มอื่น ๆ ในขณะนั้น

การรวมตัวกันของคณะ ร.ศ.๑๓๐ เป็นการรวมกลุ่มกันของนายทหารรุ่นเดียวกันและใกล้เคียงกันเป็นประการสำคัญ ทหารที่มีรายชื่อทั้งหมดส่วนใหญ่จะจบรุ่นเดียวกับ ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต.จรรยา ษตะเมษ ผู้เป็นต้นคิดการปฏิวัติ ดังปรากฏว่านายทหารที่จบรุ่นเดียวกับ ร.ต.เหรียญ และ ร.ต.จรรยา มีจำนวนถึง ๓๒ คน (นี้ ก็เรียนนายร้อยรุ่นนี้ มี ทั้งหมด ๑๕๕ คน และเป็นรุ่นที่สอง ยกชั้นทั้งหมด) จากเพื่อนในกลุ่มเดียวกัน จึงขยายไปสู่รุ่นเดียวกันและเพื่อนรวมอาชีพในแวดวงเดียวกัน ดังจะกล่าวเป็นลำดับไป

นายทหารผู้เริ่มคิดการปฏิวัติ

ความตระหนักในภารกิจของทหารซึ่งได้รับการปลูกฝังได้เป็นผู้พิทักษ์ชาติบ้านเมืองและพร้อมที่จะเป็นผู้นำโดยตลอดมา ทหารใหม่กลุ่มหนึ่งซึ่งจะรู้จักกันในนามของ "คณะ ร.ศ.๑๓๐" ได้เริ่มคิดการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติในขณะนั้น เพราะถือว่า "หากทหารไม่ทำแล้ว ใครมือเปล่าที่ไหนจะกล้าทำ" จากจุดนี้เอง นายทหารหนุ่มกลุ่มนี้จึงเริ่มก่อตัวขึ้นมา

ตามบันทึกเรื่อง กบฏ ร.ศ.๑๓๐ และข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ

ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต.เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ.๑๓๐,

ซึ่งเข้าร่วมขบวนการเดียวกันได้กล่าวความจริงว่า ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ เริ่มก่อรูปขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๒ ผู้เป็นต้นคิดคือ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ นายร้อยจบใหม่รุ่น ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๕๒) แรงบันดาลใจให้ ร.ศ. เจริญ คิดการครั้งนี้คือความปรารถนาที่จะยกระดับประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศอื่น ๆ ความคิดดังกล่าวเกิดจากความรู้ที่ได้จากการอ่านหนังสือเกี่ยวกับการปกครองของประเทศต่าง ๆ และประสบการณ์ในชนบทเมื่อครั้งไปรับราชการในกรมทหารราบที่ ๑๒ มณฑลนครไชยศรี การได้สนทนากับชาวบ้านทำให้เขาเข้าใจปัญหาของชนบทได้ดียิ่งขึ้น สภาพของประชาชนที่ยังไร้การศึกษา การดำรงชีพด้วยความซัดสน และอยู่ตามกลางภัยอันตรายต่าง ๆ โดยที่อ่านาจากรัฐบาลกลางยังไม่ไปถึง สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่นายทหารหนุ่มผู้นี้เก็บไปครุ่นคิดและนำไปปรารภกับเพื่อนนายทหาร เช่น ร.ศ. จรูญ ษตะเมษ ซึ่งต่างก็มีประสบการณ์และความคิดในทำนองเดียวกัน

ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, "ประวัติย่อของ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์", ร.ศ. สอน วงษ์โต, "เจริญเพื่อนร่วมชีพ" และ ร.ศ. จรูญ ษตะเมษ, "เพื่อนต้นคิดมิตรร่วมชีพ" ใน เจริญรำลึก (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันเสาร์ ที่ ๖ พฤศจิกายน, ๒๕๑๔), หน้า ๒ - ๑๐.

ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการปลุกฝังความรู้ทางการเมืองและอุดมการณ์เรื่องชาติสำนึกให้กับ ร.ศ. เจริญ คือ ร.อ. ขุนทนายทหารพิทักษ์ พี่ชายผู้ซึ่ง ร.ศ. เจริญ ถือว่า "เป็นทั้งครูและผู้มีอุปการะคุณ", ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กฎ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๖๘.

การปรึกษาหารือในหมู่เพื่อนฝูงได้นำไปสู่การหาข้อสรุปว่า อะไรคือต้นเหตุของปัญหา และทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหานั้นได้ ในประเด็นนี้ได้มีการยกตัวอย่างความสำเร็จของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ญี่ปุ่น เป็นแนวทางในการแสวงหาทางออกให้กับสังคมไทย

ข้อคิดจากประเทศญี่ปุ่นตามทัศนะของ ร.ศ. เจริญ ก็คือการที่ประเทศญี่ปุ่นมีอำนาจมากนั้นเป็นเพราะญี่ปุ่นมีราชการและราษฎรที่มีความฉลาดรู้จักกิจการบ้านเมือง จึงมีความรักประเทศชาติของตนมาก^๑ เพราะฉะนั้นหนทางที่ควรจะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาของสังคมไทยก็คือ เรียกร้องให้รัฐบาลซึ่งที่ประชุมปลาเดี่ยวเมนต์ ให้ราษฎรมีเสียงพูดในราชการบ้านเมือง^๒ เพื่อบรรลุดุจดุมภ์หมายดังกล่าวจึงคิดที่จะตั้งสมาคมเพื่อรวบรวมสมาชิกในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครอง^๓ ความคิดเรื่องตั้งสมาคมนี้ได้ออกรูปอย่างจริงจัง เมื่อกลุ่มทหารหนุ่ม^๔ ได้นำความไปปรึกษากับ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ ผู้ซึ่งจะกลายเป็นสมาชิกผู้ก่อการคนสำคัญของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ในเวลาต่อไป

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๕ คำให้การของ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน, คำให้การของ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ ๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^๔ นายทหารผู้ก่อการชุดแรกที่พากันไปปรึกษากับ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ มี ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ ร.ศ. จรูญ ษตะเมษ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์ ร.ศ. ปลั่ง บุรณะโชติ ร.ศ. สอน วงษ์โต.

ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์)* : หัวหน้าคณะ ร.ศ. ๑๓๐

ตามหลักฐานคำให้การของคณะนายทหารผู้ก่อการกำเริบ ไม่ปรากฏว่าสมาคมของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ได้มีการแต่งตั้งตำแหน่งหัวหน้ากันอย่างเป็นทางการ หากแต่ในทัศนะของสมาชิกส่วนใหญ่ที่ได้เข้าร่วมประชุมต่าง เชื่อกันว่า ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ เป็นผู้ทำหน้าที่หัวหน้าของสมาคม ทั้งนี้โดยสรุปจากลักษณะหน้าที่ในที่ประชุม ซึ่ง ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ มักจะเป็นผู้นำในการบรรยายเรื่องการปกครองของประเทศต่าง ๆ เพราะฉะนั้นหากถือตามคำให้การของคณะนายทหารก็อาจอนุมานได้ว่า

* ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ เกิดวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ณ ตำบลบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นบุตรนายสีและนางหนาย จบวิชาแพทย์จากโรงเรียนราชแพทยาลัยในศิริราชพยาบาล เมื่ออายุ ๑๘ ปี และไปเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช ต่อมาปี ๒๔๔๖ ได้เป็นแพทย์ประจำอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ปี พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นนายแพทย์ตรีประจำโรงเรียนนายร้อยทหารบก ในระหว่างนี้สมัครเข้าเรียนวิชาทหาร เป็นนักเรียนสำรองนายร้อย เมื่อสอบไล่ได้เป็นนายร้อยตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้ทำหน้าที่แพทย์อยู่ฝ่ายพลรบสังกัดทหารราบ ได้เลื่อนยศเป็นร้อยโทและร้อยเอกในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ และ ๒๔๕๒ ตามลำดับ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้บรรดาศักดิ์เป็นขุนทวยหารพิทักษ์ มีตำแหน่งเป็นผู้บังคับกองพยาบาลโรงเรียนนายร้อยทหารบกทั้ง ๒ โรงเรียน ถูกจับกุมด้วยเรื่องก่อการปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ในตำแหน่งหัวหน้าคณะปฏิวัติ เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ และต้องพระราชอาญาจำคุกตลอดชีวิต และถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ แต่ได้รับพระราชทานอภัยโทษในเวลาต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีพระราชบัญญัติล้างมลทินโทษ พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้รับยศและบรรดาศักดิ์คืน วันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นวันที่ท่านถึงแก่กรรม โปรดคุรายละเอียดใน ร.ต. เหยียบยู่ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, ประวัติปฏิวัติครั้งแรกของไทย ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔), หน้า (ก) - (ข).

ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์คือหัวหน้าคณะโดยนัย แต่ถาพิจารณาจากบันทึกเรื่องกมฏ

ร.ศ. ๑๓๐ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ก็คือนายทหารผู้ก่อการได้ไปขอคำปรึกษาและ
ขอร้องให้ทำหน้าที่หัวหน้าคณะปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งก็มิได้รับการปฏิเสธแต่ประการใด

เหตุผลที่คณะนายทหารผู้ก่อการกลุ่มแรกเลือก ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ เป็น
หัวหน้าก็ด้วยความเห็นพ้องต่อกัน ๒ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
ในฐานะนายแพทย์ประจำพระองค์และครอบครัว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นผลดีแก่คณะผู้คิด
การปฏิวัติ เพราะคนทั้งหลายที่คิดจะเข้าร่วมกับคณะจะได้ไม่มีความหวาดกลัวหรือไม่
แน่ใจ เพราะสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถนั้นทรงเป็นผู้ที่ทหารส่วนมาก
ถวายความเคารพ และพลเรือนให้ความยำเกรง จากพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวจึงอาจ
จะเป็นทางทำให้ผู้คนต่างพากันคิดไปได้ว่า การปฏิวัติที่คิดขึ้นครั้งนี้น่าจะมีบุคคลสำคัญของ
ชาติหนุนหลังอยู่ด้วย^๒ การให้ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ เป็นหัวหน้าคณะจึง เท่ากับเป็นการ
จูงใจให้สมาชิกเกิดความเชื่อถือได้ประการหนึ่ง

๒. ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ มีคุณสมบัติพ้องกับคอกเตอร์ขุนยัคเซน ผู้นำการ
ปฏิวัติในจีน คือ เป็นนายแพทย์เหมือนกัน เพราะฉะนั้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและความ
สำเร็จของคณะ กลุ่มนายทหารผู้ก่อการจึงเลือก ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ เป็นหัวหน้า
สมาคมนายทหารผู้คิดการ เปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้น^๓

^๑ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐,
หน้า ๗๐.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓ - ๘๔.

^๓ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, "ประวัติย่อ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์," ใน
เหรียญรำลึก, หน้า ๓.

การเลือกหัวหน้าคณะปฏิวัติซึ่งมีคุณสมบัติเหมือนคอกเคอร์ซุนยัคเซน โดยถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความสำเร็จนั้น นับเป็นการแสดงให้เห็นว่าการปฏิวัติในประเทศจีนมีอิทธิพลต่อความคิดปฏิวัติของนายทหารผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ร.ต. จรุง ๒ ตะเมษ หนึ่งในสมาชิกผู้ก่อการยอมรับว่า ความคิดปฏิวัติของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ "ได้แบบอย่างมาจากการปฏิวัติจีน แต่แนวความคิดมาจากฝรั่ง"^๑

การเลือก ร.อ. ชุนหวยทหารพิทักษ์ เป็นหัวหน้าคณะ จึงมีความเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เพราะนอกจากจะพิจารณาตามเหตุผลของกลุ่มนายทหารผู้ก่อการแล้ว ร.อ. ชุนหวยทหารพิทักษ์ยังมีคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมแก่การเป็นผู้คิดการปฏิวัติ กล่าวคือ เป็นผู้ที่ไม่หาความรู้ รักการอ่านหนังสือ หนังสือที่อ่านจะมีทั้งเรื่องการเมืองและประวัติศาสตร์ ทั้งเกี่ยวกับประเทศไทยและต่างประเทศ อุปนิสัยรักการอ่านนี้ ร.อ. ชุนหวยทหารพิทักษ์ได้ถ่ายทอดให้กับน้องชาย ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และผู้ร่วมก่อการปฏิวัติคนอื่น ๆ ผู้บันทึกเรื่องกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ เล่าว่า เมื่อพบกันเป็นครั้งแรกที่บ้านทานผู้นี้ได้ออบหนังสือประวัติศาสตร์การเมืองของต่างประเทศอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิวัติระบอบการปกครองของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อประกอบเป็นตัวอย่างให้พวกนายทหารรุ่นน้องได้ศึกษาคำเนิการต่อไป^๒ นอกจากนี้ ร.อ. ชุนหวยทหารพิทักษ์ยังใช้ประโยชน์จากความรู้เรื่องระบอบการปกครองของประเทศต่าง ๆ เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนลัทธิการเมืองให้กับบรรดานายทหาร^๓ อีกด้วย

^๑ พลภูธ อังกินันท์, "เผชิญหน้าผู้ก่อการ เกกเหม็ง," สังคมนศาสตร์ปริทัศน์ ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๑๔): ๗๒.

^๒ ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๗๒.

^๓ หจช., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจง ร.ต. พัก ร.ต. บุค ร.ต. ธีน ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

กล่าวโดยสรุป ความคิดที่จะปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มทหารหนุ่ม ได้เริ่มก่อเป็นเค้าโครงขึ้นหลังจากที่ได้มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ความคิดของคณะผู้ก่อการมีพื้นฐานมาจากความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ชาตินิยม^๑ ดังคำยืนยันในคำให้การของ ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ และ ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์ สองพี่น้องผู้คิดการปฏิวัติว่า "มีความประสงค์อย่างเดียวกันที่จะให้ราษฎรมีเสียงพูดในทางราชการ แม้ว่าการปกครองจะเป็นลัทธิเผด็จการหรือลัทธิปาลิดก็ตาม"^๒ การเรียกร้องให้มีสภาพาปาลิเยเมนต์ แม้จะเป็นอุดมการณ์ที่ยึดแบบอย่างจากต่างประเทศ โดยมีความเชื่อมั่นว่า ปาลิเยเมนต์จะเป็นวิถีทางหนึ่งที่น่าประเทศชาติไปสู่ความเจริญ^๓ ความประสงค์ในเรื่องนี้ได้รับการยืนยันว่า "แม้รัชกาลที่ ๕ จะยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ทางคณะผู้ก่อการก็ตั้งใจที่จะหลอกล่อถวายหนังสือ"^๔ ความคิดดังกล่าวได้รับแรงกระตุ้นให้เร่งปฏิบัติเร็วขึ้นเมื่อเปลี่ยนพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ เพราะปัจจัยต่าง ๆ ดังไต่ถามมาแล้ว

คณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ เตรียมแผนการดำเนินงาน

คณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ได้วางแผนการดำเนินงานในขั้นแรกว่าจะใช้เวลา ๑๐ ปี เพื่อทำการชักชวนบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิก ทั้งในระดับนายและพลทหาร การ

ผู้เขียนถือว่า การที่คณะผู้ก่อการยึดมั่นในจุดประสงค์ที่จะยก ระดับประเทศชาติให้ทัดเทียมอารยประเทศ เป็นการแสดงออกถึงอุดมการณ์ชาตินิยมในทางหนึ่ง.

^๑ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การ ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐, บ. ๑๗/๕ คำให้การ ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์ ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^๒ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำให้การ ร.ท.เงิน.

^๔ พลจตุ อังกัณท์, "เผชิญหน้าผู้ก่อการเถกเถก," หน้า ๘๒.

เตรียมงานของคณะในระยะเริ่มแรกพิจารณาได้จากเอกสาร ๒ เรื่องที่ ร.อ.ขุนทวยหาร-พิทักษ์เขียนขึ้น คือ "กฎข้อบังคับสำหรับสโมสร" และ "บันทึกเรื่องความเจริญและความเสื่อมชามของประเทศ" เอกสารดังกล่าวนี้นับเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ทางราชการยึดได้จากบ้าน ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ และกลายเป็นหลักฐานผูกมัดสำคัญที่ทำให้ทางคณะกรรมการพิจารณาโทษทหารตัดสินความผิดของนายร้อยเอกผู้นี้ว่า เป็นคนคิดและหัวหนา-คณะคิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ถึงขั้นกระทำการประทุษร้ายต่อประชาชนและพระเจ้าอยู่หัว^๑

อย่างไรก็ตาม ระเบียบการที่ ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์คิดขึ้นนี้ แม้จะมีได้มีการประกาศใช้อย่างเป็นทางการในหมู่สมาชิก แต่ก็เป็นแนวทางสำคัญในการถือปฏิบัติของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ดังจะได้อธิบายเป็นประเด็นไป

๑. "กฎข้อบังคับของสโมสร" ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ได้เขียนคำให้การเกี่ยวกับเอกสารเรื่องนี้ว่า เป็นการเรียบเรียงขึ้นตามความเห็นของสมาชิกและตนเอง แต่ยังไม่ได้ใช้^๒ ข้อบังคับที่ร่างขึ้นนั้นมีทั้งหมด ๑๒ ข้อ* ใจความส่วนใหญ่เป็นการระบุ

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๓ หนังสือที่ค้นได้จากบ้าน ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ เฉพาะของกลางที่ยึดได้จากบ้านมี กฎข้อบังคับสำหรับสโมสร เอกสารว่าด้วยเรื่องความเจริญและความเสื่อมชามของประเทศ ก้าวปลุกใจ บัญชีเบิกจ่ายเงินของสมาชิก และ จดหมายติดต่อกันระหว่างสมาชิก.

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๑๗ คำตัดสินโทษทหารก่อการกำเริบ
๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๖.

^๓ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๖ คำให้การ ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์
๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๖.

* คุรายนละเอียดในภาคผนวก ข.

ถึงคุณสมบัติน้ำที่ และระเบียบปฏิบัติของสมาชิก เช่น สมาชิกต้องมีความกตัญญูซื่อสัตย์
ต่อชาติบ้านเมือง รักษาความลับของสมาคม ต้องช่วยกันเกลี้ยกล่อมชักจูงบุคคลให้เข้า
เป็นสมาชิกมากขึ้น หรือให้ถือเรื่องการสาบานตนเป็นระเบียบของสมาชิกผู้เข้าใหม่ทุกคน
เป็นต้น

พิจารณาจากหลักฐานคำให้การ พบว่าทางคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ได้นำกฎ
ข้อบังคับของ ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์มาประยุกต์ใช้เป็นส่วนใหญ่ เช่น เรื่องการสาบานตัว
สมาชิกทุกคนต้องให้คำปฏิญาณว่า จะซื่อสัตย์ต่อคณะ ไม่นำความพินาศมาสู่คณะ มีความ
กตัญญูต่อชาติ และต้องฟังคำสั่งของคณะในการที่จะกระทำการใด ๆ หรือเรื่องหน้าที่
ของสมาชิก ได้มีการกำหนดในที่ประชุมว่าสมาชิกทุกคนต้องทำการเกลี้ยกล่อมชักจูงคนให้
เข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น เป็นต้น^๑ ในประเด็นเรื่องที่ทำกรของสมาคมก็เช่นเดียวกัน
การที่สมาชิกซึ่งถูกจับกุมไม่สามารถจะระบุในคำให้การได้ว่า สมาคมมีกำเนิดมาจากไหน
มีสาขาอยู่แห่งใด เหตุผลดังกล่าวอาจจะเป็นเพราะทางคณะผู้ก่อการไม่ต้องการที่จะ
กำหนดให้มีสถานที่ทำการของสมาคมอย่างเป็นทางการแน่นอน แต่จะให้มีการเปลี่ยนแปลง

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำตัดสินโทษทหารก่อการกำเริบ
๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑.

^๒ นอกจากสมาชิกทุกคนจะมีหน้าที่ชักชวนคนเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นแล้ว
ทางคณะยังได้ขอให้สมาชิกบางท่านทำหน้าที่ช่วยเหลือสมาคมในด้านต่าง ๆ โดยถือเป็น
การแบ่งงานกันทำ เช่น ทางคานปลกรองและกฎหมาย มอบให้ ร.ท.จรรุญ ฌ บางช้าง
เสนาธิการมอบให้ ร.ท.จื่อ ควฤด การจัดหาอาหารเลี้ยงดูสมาชิกและการเงินโดยทั่วไป
มอบให้ ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ หน้าที่ต่างประเทศมอบให้ พ.ต.หลวงวิมลเศสประสิทธิ์วิทย์
เป็นต้น.

ไปตามความสะดวกของการประชุมทุกราว^๑ เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าระเบียบการที่
 ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์คิดขึ้น จึงมิได้เป็นความสูงูเปล่า หากแต่ได้มีการนำมาประยุกต์ใช้
 กับสมาชิกดังกล่าวมาแล้วข้างตน

๒. "บันทึกว่าด้วยความเลื่อมซามและความเจริญของประเทศ"* เอกสาร
 ขึ้นนี้ นับเป็นการแสดงความคิดทางการเมืองของ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ ได้เป็นอย่างดี
 ข้อเขียนดังกล่าวมุ่งอธิบายถึงความเจริญและความเลื่อมซามของแต่ละประเทศซึ่งมีเหตุ
 มาจากระบบการปกครอง กล่าวคือ หากประเทศใดที่จัดระบบการปกครองโดยให้กฎหมาย
 และขนบธรรมเนียมที่ยุติธรรม ไม่เบียดเบียนราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อน ประเทศนั้น
 ก็จะมี ความเจริญรุ่งเรือง เพราะราษฎรได้รับอิสรภาพเสมอหน้ากัน ร.อ. ขุนทวยหาร-
 พิทักษ์ได้ยกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศส
 โปรตุเกส จีน ญี่ปุ่น เป็นอุทาหรณ์ โดยจำแนกข้อดีข้อเสียของระบบการปกครองทั้ง
 ๓ รูปแบบไว้ดังนี้

ก. สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (แอบโซลูทโมนาซี Absolute
 Monarchy) ตามทัศนะของ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ ถือว่าการปกครองในระบบนี้เป็น
 "วิธีการที่ร้ายแรงมาก" เพราะการที่กษัตริย์เป็นผู้ปกครองโดยมีอำนาจอยู่เหนือกฎหมาย
 นั้น เอื้อให้กษัตริย์ "จะกระทำการชั่วร้ายอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้"^๒ หรือกล่าวอีก

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๓ กฎข้อบังคับสำหรับสโมสร ยึดได้จาก
 บาน ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์.

* คูณาคณนวก ง.

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๓ บันทึกเรื่องความเจริญและความ
 เลื่อมซามของประเทศ ค้นได้ที่บาน ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์.

ทางหนึ่งคือ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์จะเป็นทั้งเจ้าของชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร ซึ่งกษัตริย์สามารถจะเบียดเบียนเอามาเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวได้โดยไม่มีขีดจำกัด เช่น ไล่ที่ห้าวัง เป็นต้น ผลประโยชน์ที่กษัตริย์เก็บได้จากราษฎรนั้น จะนำไปบำรุงพระอุทิศวงศ์และข้าทาสบริวารทั้งหลาย เพราะฉะนั้นเงินที่จะใช้ในการทะนุบำรุงบ้านเมืองจึงไม่มีเหลือ

ในลักษณะเช่นนี้ ระบบการปกครองที่กษัตริย์อยู่เหนือกฎหมายนั้น นอกจากจะเป็นการส่งเสริมให้กษัตริย์ทำอะไรก็ตามใจชอบโดยมิได้คำนึงถึงความเดือดร้อนของราษฎร หรือความทุกข์โศกของบ้านเมืองแล้ว ระบบนี้ยังส่งเสริมให้ผู้คนสอพลออยู่เต็มบ้านเต็มเมือง ซึ่งมีใค้กอบประโยชน์ต่อทางราชการแต่ประการใด ในกรณีนี้ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ได้ยกตัวอย่างประเทศฝรั่งเศสสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ประเทศจีนในยุคที่มีขุนนางกังฉิน และประเทศไทยสมัยกรุงเก่าที่ต้องเสียบ้านเมืองให้พม่า นอกจากนี้ยังมีการยกตัวอย่างในเชิงอุปมาอุปไมยระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ตามสภาพการณ์ในขณะนั้นว่า

...ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน ประเทศสยามหมดอำนาจลงทุกที เพราะไม่มีเงินทองพอสำหรับสร้างเครื่องมือไว้ป้องกันตัว จึงเป็นเหตุให้ทางประเทศเขามาแข่งขันเอาอาญาเขตรไปเสียเป็นนุกายเป็นกอง... คิดคิดถึงประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่เล็กกว่าสยาม เหตุใดญี่ปุ่นจึงมีเงินพอสำหรับบำรุงเครื่องมืออาวุธญี่ปุ่นมีอำนาจเท่าเทียมหาประเทศ... เพราะ... เงินผลประโยชน์ของแผ่นดินที่ไคมาก็ไม่มีใครจะลาถนลาถน นอกจากใช้ในราชการแผ่นดินฝ่ายเดียว

ส่วนประเทศสยามนั้น เรายังมีเทพวุกที่คอยฆ่าตายแลกลางกลางเสียหมด นอกจากกษัตริย์แล้วยังมีพระญาติวงศ์ และข้าทาสบริวารเกือบนับไม่ถ้วน ยิ่งแถมพวกสอพลออีกเป็นอันมาก ต่างคนก็ต่างกัดกินเลือดเนื้อของประเทศจนยุบยับ...^๑

^๑ เรื่องเดียวกัน.

บันทึกเรื่องนี้ได้ให้ข้อสรุปว่า การปกครองบ้านเมืองตามวิธีแอบโซลูต ทำให้ประเทศทรุดโทรมลงโดยเร็วจนถึงกับความวินาศอันใหญ่โต

ข. : ลิมิเตด มอนาเกี (Limited Monarchy) เป็นระบอบการปกครองที่ให้กษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย ตามทัศนะของ ร.อ. ซุนทวยหารพิทักษ์ ถือว่าเป็นวิธีการที่ดี เพราะกษัตริย์ไม่มีโอกาสจะทำอะไรได้ตามพระทัย พวกสอพลอทั้งหมดทางหาประโยชน์ใส่ตัว เพราะพวกนี้จะกลายเป็นเพียงคนรับใช้ส่วนตัวไป ที่สำคัญก็คือ กษัตริย์ไม่สามารถนำเงินแผ่นดินไปบำรุงบำเรอพวกนี้ได้ เพราะที่ประชุมจะไม่ยอมราษฎรเองก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ร.อ. ซุนทวยหารพิทักษ์ ได้ยกตัวอย่างประเทศที่ใช้การปกครองในระบอบนี้ว่า เริ่มแต่ประเทศอังกฤษก่อน และประเทศอื่น ๆ ในยุโรป เอเชีย จึงได้ทำตามแบบอย่าง เช่น ตุรกี ญี่ปุ่น จีน ได้มีการตั้งข้อสรุปในประเด็นนี้ว่า "ยังแต่ประเทศสยามแห่งเดียวที่ยังคงใช้แบบธรรมเนียมการปกครองอย่างป่าเถื่อน ซึ่งทำให้พวกกษัตริย์ได้รับความสุขสนุกสนานมากเกินไป จนไม่มีเงินจะบำรุงประเทศ"^๑

ค. : รีพับลิค (Republic) การปกครองวิธีนี้จะไม่มีกษัตริย์อีกต่อไป มีแต่ประธานาธิบดี เป็นประธานสำหรับปกครองประเทศ ส่วนพลเมืองของประเทศนั้น ๆ จะมีความเท่าเทียมกันหมด ไม่มีการเหยียดหยามและแบ่งคนออกเป็นตระกูลต่ำ ตระกูลสูง พวกเจ้า พวกไพร่ ซึ่ง ร.อ. ซุนทวยหารพิทักษ์ ถือว่าประเทศใดที่ยังมีการแบ่งคนออกเป็นตระกูลต่ำ ตระกูลสูงนั้น จะทำให้เกิดการถูกเหยียดหยามข่มเหงมนุษย์ด้วยกันเอง เหตุนี้จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ คิดเปลี่ยนรูปการปกครองเดิมให้เป็นสาธารณรัฐ (รีพับลิค)

เอกสารเรื่องระบอบการปกครองที่ ร.อ. ซุนทวยหารพิทักษ์เขียนขึ้นนี้ ถือได้ว่าเป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนเรื่องลัทธิการเมืองให้กับทหาร ไม่ว่าผู้นำการอบรม

^๑ เรื่องเดียวกัน.

จะเป็น ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ หรือ ร.ท. จรูญ ฌ บางช่วง^๑ ก็ตาม เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าเอกสารเรื่อง "บันทึกความเลื่อมซามและความเจริญของประเทศ" เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงถึงความรู้และความคิดเรื่องระบบการเมืองของกลุ่มผู้ถือการ ปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ได้เป็นอย่างดีที่สุด

กล่าวโดยสรุป การวางแผนของคณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ จึงเป็นเรื่องของการวางแผนเป้าหมายที่จะขยายความคิดเรื่องการปฏิวัติมากกว่าที่จะเป็นการวางแผนวิธีดำเนินการปฏิวัติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะพิจารณาจากเอกสารที่ยึดได้จากบ้าน ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ หรือหลักฐานชิ้นอื่น ๆ ที่ทางราชการจับได้จากบ้านของสมาชิกอีกหลาย ๆ คน^๒

^๑ตามคำให้การของสมาชิก ร.ท. จรูญ ฌ บางช่วง เป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็น "ผู้เลกเซอร์" เรื่องการปกครองของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะการประชุมในระยะหลัง ๆ ที่สำนักงานนายความอนุภาคกิจ ร.ท. จรูญ จะเป็นผู้นำการสนทนาเรื่องระบบการปกครองโดยตลอด.

^๒หลักฐานที่ทางราชการค้นได้ที่บ้านของ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ พ.ศ. หลวงวิมเนศประสิทธิ์วิทย์ ร.ท. ชลอ ร.ท. จรูญ และ ร.ศ. เจื้อ หลักฐานที่ค้นพบนอกจากหนังสือหรือเอกสารที่เกี่ยวกับคำสอนเรื่องระบบการเมืองหรือข่าวการเปลี่ยนแปลงการปกครองในต่างประเทศแล้ว ยังมีเอกสารที่พาดพิงถึงตัวผู้ปกครอง เช่น พระราชหัตถเลขาอวยพรวันเกิดนายจายง บทความในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ เรื่องการเล่นโขนละครของกษัตริย์ไทย บันทึกคำสั่งของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เรื่องห้ามทหารไปชอมรบเสื่อป่า นอกจากนี้ส่วนใหญ่จะเป็นจดหมายหรือบันทึกส่วนตัวของสมาชิก เป็นต้น หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๒ หนังสือที่ค้นได้เกี่ยวกับ ร.ศ. เจื้อ ร. ๖ บ. ๑๗/๓ หนังสือที่ค้นได้จากบ้าน ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์, หลวงวิมเนศร์ ฯ.

เช่น หนังสือพิมพ์ที่คว่ำควยเรื่องขบถในเมืองจีนจากบ้าน พ.ศ. หลวงวิมเนศร์ประสิทธิ์วิทย์ (อภัย หะสีตะเวช) หรือขอเขียนเรื่อง "คำแนะนำสั่งสอนเรื่องชาคิบ้านเมือง" ของ ร.ท. จรูญ ซึ่งยึดได้ที่สำนักงานอนุฤกษ์คดีกิจ เหล่านี้ล้วนเป็นข้อสนับสนุนว่า การวางแผน ของคณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ เริ่มเพียงแต่การขยายอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นสำคัญ ส่วนการดำเนินงานในด้านอื่น ๆ เช่น การจัดตั้งองค์กร หรือขั้นตอนการปฏิวัติ ผู้เขียน ไม่พบหลักฐานเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านนี้โดยตรง แต่ได้อาศัยการวิเคราะห์จาก เอกสารคำให้การของสมาชิกที่ถูกจับกุมตัว และบันทึกของคณะผู้ก่อการบางท่าน รวมทั้งหลักฐานต่าง ๆ ที่ยึดได้จากบ้านสมาชิกคนสำคัญ ๆ จึงพอสรุปให้เห็นการวางรูปองค์กร ของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ได้ดังต่อไปนี้

การวางรูปองค์กรของคณะ ร.ศ. ๑๓๐

การวางรูปองค์กรหรือสมาคมของผู้คิดการปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ แยกเป็น ประเด็นในการพิจารณาได้คือ

๑. สมาชิก
๒. การเงิน
๓. อาวุธ
๔. เป้าหมายการดำเนินงาน

๑. สมาชิก ตามแผนการของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ กำหนดไว้ว่าจะใช้เวลา ประมาณ ๑๐ ปี ในการเกลี้ยกล่อมชักชวนคนเข้าเป็นสมาชิกให้ได้มากที่สุด ซึ่งจะมีทั้ง นายทหาร พลทหาร ข้าราชการพลเรือน และประชาชนโดยทั่วไป

การชักชวนคนเข้าเป็นสมาชิก เป็นหน้าที่ของสมาชิกผู้เคยเข้าร่วมประชุม ทุกคน^๑ กว้างง่าย ๆ ก็คือสมาชิกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ทุกคนต้องถือเป็นหน้าที่ในการ

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำตัดสินโทษทหารก่อการกำเริบ
๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑.

ชักชวนคนให้เข้าเป็นสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้น และมีสมาชิกบางคนที่ทางคณะกรรมการให้ทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมทหารตามหัวเมือง การชักชวนคนให้เข้าเป็นสมาชิกแต่ละประเภทนั้น ไม่มีหลักฐานว่าทางคณะกรรมการให้ใช้วิธีการใด หากแต่ตามคำให้การของสมาชิก อาจสรุปเป็นแนวทางได้ดังนี้

ก. สมาชิกที่เป็นนายทหาร ตามบันทึกเรื่องกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ การชักชวนนายทหารนั้นกำหนดจะใช้วิธีผูกคอกเป็นการหยั่งเชิงว่า ใครที่คิดตรงกันกับคณะกรรมการบ้าง พร้อมทั้งนี้ก็จะมีการสนทนาเรื่องการเมืองแทรกลงไปด้วย การดำเนินการชักชวนนายทหารเข้าเป็นสมาชิกของคณะ จึงแยกได้เป็น ๒ ขั้นตอน คือ ชักจูงให้เกิดความสนใจในคณะ และ ปลุกฝังความคิดปฏิวัติ

๑) การชักจูงให้เกิดความสนใจในคณะ ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนแรกในการนำทหารเข้าเป็นสมาชิก สิ่งจูงใจที่สมาชิกใช้ในการชักชวนเพื่อนนายทหาร จะมีทั้งการชวนสนทนาเรื่องสภาพราชการบ้านเมือง เป็นต้นว่า ปัญหาภายในกองทัพ เช่น ความล่าช้าของกองทัพไทย หรือปัญหาเรื่องเมืองหลังที่เสนาบดีกลาโหม (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) เสด็จฯ ต่างประเทศ ตามคำบอกเล่าของทหาร เชื่อกันว่า

สมาชิกที่ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมทหารตามหัวเมือง มี ร.ศ. - ม.ร.ว.แช่ ที่มณฑลกรุงเก่า ร.ศ. เขียน ที่เมืองราชบุรี (ทหารทั้ง ๒ นายนี้ไคลงมือกระทำการเกลี้ยกล่อมไปบ้างแล้ว) ร.ศ. บุญ ที่เพชรบุรี ร.ศ. จันทร ที่นครสวรรค์ ร.ท. ชลอ ที่พิษณุโลก ร.ศ. หวน ที่นครไชยศรี ร.ศ. แถบ ที่นครราชสีมา (ทั้ง ๕ นาย ยังมีไคลงมือดำเนินการ).

๒ ร.ศ. เหยี่ยว ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐,
หน้า ๖๑.

มิใช่เป็นเพราะประชวร หากแต่เพราะทรงพบอุปสรรคในการปฏิบัติราชการอันเนื่อง
 มาแต่ไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าเพื่อกราบบังคมทูลราชการ เพราะพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรง
 มีเวลาให้^๑ ส่วนปัญหาของบ้านเมืองที่น่ามาใจเป็นหัวข้อการสนทนานั้น มีทั้งปัญหา
 ปัจจุบัน เช่น คนจีนคิดจะทำการสไตรค์และเตรียมแผนก่อการจลาจล^๒ ปัญหาพื้นฐาน
 เช่น ความทุกข์ยากของชาวนาอันเนื่องมาแต่การผลิตไม่ได้ผล การสนทนาในประเด็น
 ดังกล่าวมักจะสรุปในตอนท้ายว่า ทหารควรจะคิดหาทางขจัดภัยเป่าปัญหาดังกล่าว เพื่อ
 ความเจริญของประเทศ โดยทิ้งท้ายเป็นนัย ๆ ว่า เวลามีทหารกลุ่มหนึ่งได้คิดรวมตัว
 กันขึ้นเพื่อการนี้^๓ พร้อมกันนั้นจึงชักชวนให้นายทหารเข้าเป็นสมาชิกสโมสรบำรุงชาติ^๔

^๑ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๗ คำให้การ ร.ต.แสง ๒ มีนาคม
 ร.ศ. ๑๓๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, คำให้การ ร.ต.แสง. ร.ต.พุก ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐
 เกี่ยวกับการที่คนจีนคิดจะทำการสไตรค์นี้ มีข่าวลือว่าเป็นเพราะไม่พอใจที่รัฐบาล
 เตรียมจะเก็บเงินค่านาการเพิ่ม.

^๓ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำชี้แจง ร.ต.เหรียญ ทิพรัตน์
 ร.ต.โกย วรรณกุล ร.ต.ถึก รัตนพันธุ์ ๑๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

^๔ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำชี้แจง ร.ต.จื่อ บ. ๑๗/๕
 คำให้การ ร.ต.เชื้อ ร.ต.ช่วง ร.ต.ศิริ ร.ต.นารถ บ. ๑๗/๔ คำให้การ
 นายเขียง.

นอกจากการสนทนาชักนำโดยตรงแล้ว ยังมีวิธีการชักชวนโดยทางอ้อม เช่น ชวนให้ไปเที่ยวยิงนก ศึกษานกตกอากาศกับเพื่อนทหาร^๑ วิธีการนี้เมื่อนายทหารที่ถูกชวนไปถึงจึงมีการจับกลุ่มสนทนาเรื่องปัญหาบ้านเมืองในประเด็นต่าง ๆ หรือมีจะนั้นก็อาจจะใช้วิธีการชักชวนด้วยการทิ้งท้ายคำพูดใหญ่ฟังเกิดความกระหายใคร่รู้ เช่น "อยากเป็นคนโง่หรือฉลาด...อยากเป็นคนหัวโหมหรือหัวเก่า"^๒ นายทหารทั้งหลายที่อยากรู้เห็นวิธีการของคณะจึงไปร่วมชุมนุมกันตามคำชักชวนของเพื่อนสมาชิก

อย่างไรก็ตาม การชักชวนสมาชิกไม่ว่าจะใช้วิธีการชักชวนโดยตรงหรือทางอ้อม นายทหารทุกคนที่เข้ามาประชุมพร้อมกับคณะ ร.ศ. ๑๓๐ จะปฏิเสธมิได้ว่าตนไม่รู้เรื่องราวของสมาคม เพราะในขั้นต้นที่ผู้ชักชวนจะนำเขามานั้นต้องให้คำอธิบายว่าสมาคมคืออะไร มีความประสงค์อย่างไร "ไม่มีการล่อลวงให้ใครเข้ามาโดยไม่รู้เหตุผลเลย..."^๓

๒) การปลูกฝังความวิกลจริต นายทหารที่ได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ จะได้รับการปลูกเร้าให้มีความสำนึกร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแผ่นดิน

^๑หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจง ร.ต.ปลั่ง ร.ต.สอน ร.ต.ทอง ร.ต.อาจ ร.ต.บรรจบ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจง ร.ต.ละม้าย ร.ต.ชั้น ร.ต.ผูก บ. ๑๗/๖ คำชี้แจงและใ้การ ร.ต.ปูน ร.ต.สอน ร.ต.สี้อ ร.ต.แย้ม.

^๒หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจง ร.ต.เปลี่ยน ร.ต.แย้ม ร.ต.เกิด ร.ต.หรั่ง ร.ต.เลื่อง ร.ต.อุณห ร.ต.สรอย.

^๓หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำใ้การ ร.ต.จื่อ ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

เพื่อให้ นายทหารมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ถึงเวลาอันสมควรแล้วที่ประเทศไทยจำต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง สมาชิกผู้ทำหน้าที่นำการอภิปรายในที่ประชุม จะเริ่มด้วยการชี้แนะให้สมาชิกเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อระบบการปกครองของไทย โดยนำการสนทนาเรื่องสภาพความล้มเหลวของสังคมไทย ปัญหาในระบบราชการ และพระราชจริยวัตรของรัชกาลที่ ๖ ตัวอย่างเช่น กล่าวถึงสภาพความซัดสนของบ้านเมือง ซึ่งเป็นเพราะรัฐบาลไทยมิได้คิดจัดการบำรุงพลเมืองให้เหมือนกับประเทศที่เจริญแล้วใดทำกัน เช่น การสูบน้ำเข้านาเพื่อให้ทำนาได้ปีละ ๒ - ๓ ครั้ง^๑ ปัญหาเรื่องระบบราชการไทยก็เป็นในทำนองเดียวกันคือ "ลู่ของฝรั่งไม่ได้"^๒ ทั้งยังมีการวิจารณ์รัฐบาลว่า นอกจากจะมีได้คิดจัดการช่วยเหลือราษฎรแล้ว รัฐบาลยังเรงรัดเก็บเงินจากราชการ ซึ่งเมื่อเก็บได้ก็มีให้นำมาใช้ในการบำรุงประเทศ หากแต่ผู้ปกครองกลับนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ เช่น การจัดการละเล่นต่าง ๆ ของกษัตริย์ เฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระราชจริยวัตรของรัชกาลที่ ๖ จะเป็นเรื่องที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก ผู้เข้าร่วมประชุมบางคนได้เสนอปัญหาว่าการที่พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจลงโทษข้าแผ่นดินโดยเหตุอันไม่สมควรนั้น^๓ จะเป็นการนำความยุ่งยากมาสู่บ้านเมือง เพราะได้ย่นขวามาวารัฐบาลอังกฤษจะไม่ยอมให้คนในบังคับขึ้นศาลไทยอีกต่อไป ด้วยเห็นว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยไม่ดีพอ^๔

^๑ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑ คำให้การ ร.ต.ช้อย.

^๒ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำชี้แจง ร.ต.ช้อย ร.ต.ทองคำ (๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๓ การสนทนาในหัวข้อนี้ ได้มีการยกตัวอย่างกรณี ร.อ.สม (ถูกตัดสินเขียนหลัง ร.ศ. ๑๒๔) และหลวงรักษานารถ.

^๔ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๗ คำให้การ ร.ต.แสง ร.ต.พุด (๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

บางรายได้ยกอุทาหรณ์จากประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีผู้ปกครองประพฤตินในทำนองคล้ายกับผู้ปกครองของไทย เช่น กรณีพระเจ้าแผ่นดินเซอร์เวีย^๑ ที่สั่งเขียนทหาร ในกองทั่วยิ่งต้องพบจุกจบเพราะทหาร เป็นคน

การอภิปรายในประเด็นนี้จึงมาสู่ข้อสรุปที่ว่า การปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ก่อปัญหาให้กับชาติและพลเมือง เพราะฉะนั้นจึงควรที่จะเร่งคิดหาทางแก้ไข

การทิ้งท้ายปัญหาของบ้านเมืองได้โยงไปสู่การเร้าความรู้สึกเรื่องชาติสำนักทหารที่เข้าร่วมประชุมจะได้รับการอบรมให้ยึดมั่นใน "ชาติ ศาสนา บ้านเมือง" มีชื่อ "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" ทั้งนี้ตามเหตุผลที่ ร.ท. จรุง ใต้กล่าวในที่ประชุมว่า "พระเจ้าแผ่นดินนั้นหาง่าย แต่บ้านเมืองหายาก"^๒ เพราะฉะนั้นทหารทุกคนจึงควร "ชื่อตรงต่อชาติของเรา ไม่ควรกตัญญูต่อกัน ๆ เกียว"^๓ และต้องถือเป็นหน้าที่ของทหารที่จะต้องช่วยกันออกความคิดจัดการบ้านเมืองให้เจริญขึ้น โดยเสนอว่าหนทางหนึ่ง

---

๑ หมายถึง เซอร์ เบีย และตัวผู้ปกครองนั้นคาดว่าเป็น Alexander Obrenovich พระองค์ทรงมีมเหสีชื่อ Draga Machia และทรงอุ้มหลงมากถึงขนาดยอมให้พระนางสั่งลงโทษเขียนหลังนายทหารชตะอยู่ในแถว ซึ่งทำความเจ็บแค้นให้กับหมู่ทหารมาก ทหารจึงรวมตัวกันคิดกบฏใน พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยปลงพระชนม์พระเจ้าแผ่นดิน พระมเหสี พร้อมข้าราชการสำนักประมาณ ๒๐ คน พระบรมศพกับศพของผูถูกฆ่าถูกโยนลงมาจากหน้าตางพระบรมมหาราชวัง.

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำชี้แจง ร.ต.ทองคำ (๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) บ. ๑๗/๑ คำให้การ ร.ต.แย้ม ร.ต.พริ้ง ร.ต.บุญ (๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๑).

^๓ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำให้การ ร.ต.บรรจบ (๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

ที่จะต้องคิดก็คือ "ต้องนึกถึงทหารบก ทหารเรือ ให้มาก ต้องบำรุงอย่างจริงจัง"^๑
 การปลุกเร้าเรื่องชาติสำนึกของทหาร นอกจากจะใช้การชักจูงโดยคำพูดแล้ว
 ร.อ. ชุนทวยหารพิทักษ์ยังได้แจกการปลุกใจสมาชิก มีข้อความว่า "เสียชีพดีกว่าเสีย
 ชาติ จงมีความกตัญญูต่อชาติและกระทำใจให้เป็นไทย"^๒ ข้อความดังกล่าวนี้อาจถือ
 ได้ว่าเป็นคำขวัญของคณะ

ในประเด็นเรื่องชาติสำนึกนั้น^๓ อธิบายได้ว่า ความคิดในเรื่องชาติของกลุ่ม
 ทหารใหม่ในยุคการรวมชาติของรัชกาลที่ ๕ ได้เน้นทัศนคติที่ต่างไปจากแนวเดิม ซึ่งเคย

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๕ คำให้การ ร.ต. บ้วย (๖ มีนาคม
 ร.ศ. ๑๓๖).

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำตัดสินโทษทหารก่อการกำเริบ
 ๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๖.

"พัฒนาการเรื่องชาติสำนึกนี้ได้เริ่มต้นเมื่อโลกทัศน์ทางสังคมอย่างเก่าที่ได้
 อธิบายไว้ในไตรภูมิ ถูกทำลายจากความคิดและการอธิบายเรื่องจักรวาลและโลกตาม
 แบบตะวันตกที่ให้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ในวิชาภูมิศาสตร์ และดาราศาสตร์ ที่พวก
 มิชชันนารีนำเข้ามา ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อเริ่ม
 มีการติดต่อกับชาติตะวันตก ทำให้มีการรับรู้ถึงการมีอยู่ของชนชาติต่าง ๆ ในเขตต่าง ๆ
 ของโลก เทคนิควิทยาการของตะวันตกที่คนไทยได้รับนับเป็นการสอดคล้องกับสภาวะ
 การเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองที่เข้าสู่การเป็นรัฐชาติ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ อันเนื่องมา
 แต่การปฏิรูประบบการบริหารราชการแบบรวมศูนย์ และสร้างระบบการปกครองที่กำหนด
 คินแดนและอาณาเขตที่แน่นอนของรัฐแบบใหม่ การวิเคราะห์ในประเด็นนี้โปรดดูราย-
 ละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ "โลกของบางนพมาศ," ใน วารสารธรรมศาสตร์
 ฉบับประวัติศาสตร์ ๕ (กรกฎาคม - กันยายน, ๒๕๒๒): ๒ - ๖๓. และ

มองว่าชาติคือกษัตริย์ เปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญต่ออาณาเขตของประเทศอันมีพลเมือง เป็นองค์ประกอบสำคัญ และเป็นเจ้าของชาติร่วมกัน ทั้งนี้รูปแบบการปกครองนั้นจะเป็นระบบใดก็ได้ที่สามารถสร้างความเจริญให้แก่ชาติ

การเร่งเร้าความคิดปฏิบัติ ใ้จบลงด้วยการ เสนอแนวทางระบบการปกครอง ๒ รูปแบบ คือ ลิมิเต็ด มานากี และ รีพับลิค ซึ่งได้มีการถกเถียงกันมากในหมู่สมาชิก คงจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องเป้าหมายการดำเนินงาน

กล่าวโดยสรุป วิธีการที่คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ใช้ในการเกลี้ยกล่อมและชักชวน นายทหารตั้งใจกล่าวมาแล้วนั้น นับเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้นายทหาร เข้าร่วมการประชุมเป็นจำนวนมากพอสมควร เมื่อเทียบกับระยะเวลาที่ประชุมกันเพียงเดือนเศษ เฉพาะสมาชิกที่ทางราชการสืบทราบและจับกุมตัวมาได้ นั้น มีจำนวนถึง ๑๐๖ คน แต่ถูกคัดลิดลงโทษ ๕๒ คน เฉพาะที่เป็นข้าราชการพลเรือนมี ๔ คน นอกนั้นเป็นนายทหาร ทั้งทหารบกและทหารเรือ รวมได้ ๔๘ นาย ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นนายทหารเหล่ารักษาทหารองคค์ โดยเฉพาะกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ ซึ่ง ร.ต. เจริญศรีจันทร์ ผู้เป็นต้นคิดการปฏิวัติรับราชการอยู่นั้น จะมีทหารเข้าร่วมด้วยมากที่สุด คือ ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐๒ นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่านายทหารที่เข้าร่วมขบวนการจะมียศเป็นร้อยตรีมากที่สุด คือ ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๓๖ ร.ต. ม.ร.ว. แต่

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารุณี โอสดารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๗๕" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), บทที่ ๑ และ ๒.

*การประชุมเริ่มแต่วันที่ ๑๓ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐ สมาชิกส่วนใหญ่ถูกจับกุมตัว ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐.

ได้ให้เหตุผลว่า การที่นายทหารยศร้อยตรี เข้าร่วมด้วยมากที่สุดคนนั้น (ดูตารางที่ ๕) ด้วยมีความประสงค์ประการหนึ่งคือ จะขอเพิ่มเงินเดือน เพราะ "ผลประโยชน์ชั้นร้อยตรีนั้น ไม่เป็นที่เพียงพอแก่การใช้จ่าย"^๑

ตารางที่ ๗

จำนวนนายทหารบก-เรือ ที่ถูกทางราชการจับกุมตัวได้ (จำแนกตามยศ)

ยศ	จำนวน	ร้อยละ
พันตรี	๑	๑.๑๔
ร้อยเอก	๓	๓.๔๑
ร้อยโท	๑๑	๑๒.๕๐
ร้อยตรี	๕๔	๖๑.๓๖
วาที่ร้อยตรี	๑๘	๒๐.๕๕
นายดาบ	๑	๑.๑๔
รวม	๘๘	๑๐๐.๐๐

อนึ่ง ปัญหาเรื่องจำนวนสมาชิกทั้งหมดของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ นั้น ผู้เขียนมีอาจยืนยันได้ว่ามีผู้เข้าร่วมขบวนการของคณะเป็นจำนวนที่แน่นอนเท่าใด เพราะถ้าจะพิจารณาตามลักษณะการดำเนินงานของคณะที่ออกไปเกลี้ยกล่อมสมาชิกตามที่ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ผู้เขียนมีความเห็นว่า ผู้ที่ได้รับการชักชวนและรับรู้เรื่อง

^๑ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การ ร.ศ. ม.ร.ว.แช่ (๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) ม.ร.ว.แช่ เป็นคนเดียวกับที่ให้การว่า นายทหารที่เข้าร่วมประชุมมีความประสงค์ในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวด้วย.

ราว ซึ่งอาจจะมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยนั้น คงจะมีอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ตามบันทึกของ ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์ ระบุว่าสมาชิกของคณะในขณะนั้นมีประมาณกว่า ๒๐๐ คน^๑ ในจำนวนนี้ผู้ที่ถูกจับคือผู้ที่มีชื่ออยู่กับนายทะเบียน (ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์) และถูกสมาชิกให้การชักทอด ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้ส่งรายชื่อจึงรอดพ้นจากการถูกจับกุมตัวไป

ปัญหาอีกประเด็นหนึ่งคือ เรื่องสมาชิกที่เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ในระยะเริ่มดำเนินการจนกระทั่งถึงถูกจับกุมตัว มีนายทหารระดับนายพันเพียงผู้เดียว คือ พ.ต. หลวงวิมเนศร์ประสิทธิ์วิทย์ สังกัดกรมแพทย์ทหารบกเช่นเดียวกับ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ ในประเด็นนี้ ร.ท. จรูญ ณ บางช้าง ได้ชี้แจงในคำให้การว่า ทางคณะมีแผนการที่จะรับสมัครชั้นต่อ ๆ ไปจนถึงระดับนายพล^๒ โดยชั้นแรกได้เตรียมเชิญ พ.ต. หลวงจงสารวิทย์ พ.ท. หลวงบุตทกิจ พ.ต. หลวงพิชยุทธิ์ พ.อ. พระภูวนาถ และ พล.ต. พระยาพิไชย หากแต่ยังมีได้เริ่มดำเนินการทางคณะก็ถูกจับกุมเสียก่อน อย่างไรก็ตาม นายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ถูก ร.ท. จรูญ เอียนามมาทั้งหมดนี้ ทางราชการเชิญตัวมาสอบสวน ผลปรากฏว่าท่านมิได้ทราบเรื่องของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ แต่ประการใด เพียงแต่ ร.ท. จ้อ เจยมารายกรเรื่องปัญหาต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง ซึ่งท่านก็ได้คัดค้านไปในฐานะผู้ใหญ่^๓

^๑ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐,

หน้า ๘๖.

^๒พจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๙/๖ คำให้การ ร.ท. จรูญ (๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐).

^๓แกมสุข นุ่มนนท์, ยังเตอร์กุนแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (พระนคร: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๑๓.

เพราะฉะนั้นในประเด็นเรื่องสมาชิกที่เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ จึงอาจจะเป็นเพียงแต่ความคำริของสมาชิกเพียงบางคน และที่ ร.ท. จรุงญ นำชื่อมาเสนอให้ทางราชการทราบนั้น พิจารณาได้ว่า ร.ท. จรุงญหวังที่จะให้ความฉีกลดน้อยลง เพราะ ร.ท. จรุงญ ได้ชี้แจงในตอนต่อไปว่าตามรูปการของสมาคมที่จะให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้าร่วมนั้น "น่าจะเป็นทางหนึ่งที่ทำให้แนวทางของคณะเป็นลิมิเต็ด"^๑ ซึ่งหากเป็นระบอบนี้ความฉีกของคณะก็จะลดน้อยลง เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าสมาชิกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ประกอบด้วยนายทหารหนุ่ม^๒ มียศในระดับนายร้อยเป็นสำคัญ ตามเป้าหมายของคณะมิได้มีความคิดที่จะใช้นายทหารระดับนายพัน ความคิดที่จะดึงนายทหารชั้นผู้ใหญ่จึงเป็นแต่เพียงทัศนะส่วนบุคคล

๓. สมาชิกระดับพลทหาร ตามแผนการที่ได้วางไว้แต่แรกเริ่มนั้น กำหนดว่าจะใช้พลทหารเป็นรากฐานสำหรับการปฏิวัติในอนาคต^๓ โดยจากหวังไว้ว่าทหารจะเป็นตัวเชื่อมสำคัญไปสู่ประชาชน เพราะพลทหารพวกนี้เมื่อพ้นจากประจำการก็คือพลเมืองไทยที่จะแยกย้ายกลับสู่ภูมิสำเนาเดิมของตน^๔ และจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเผยแพร่ความรู้ ความสำนึกทางการเมืองไปยังลูกหลานต่อไป

^๑ หจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๓/๖ คำให้การ ร.ท. จรุงญ (๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐).

^๒ นายทหารผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ มีอายุโดยเฉลี่ยระหว่าง ๒๐ - ๒๕ ปี หรือเท่ากับร้อยละ ๘๘ แดมสุข นุมนนท์, ยังเตอร์กุนแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๒๘ - ๓๐.

^๓ ร.ท. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ท. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๕๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

วิธีการที่นายทหารกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ใช้ในการเกลี้ยกล่อมพลทหารนั้นจำแนกได้เป็น ๓ แนวทาง คือ ปลุกเร้าความรู้สึกเจ็บแค้นร่วมกัน ปลุกฝังความสำนึกทางการเมือง-เมือง อบรมเพื่อความพร้อมในการปฏิบัติภารกิจ

๑) การปลุกเร้าความรู้สึกเจ็บแค้นร่วมกัน เพื่อให้ทหารเกิดความรู้สึกไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลและพระมหากษัตริย์ การปลุกเร้าความรู้สึกเจ็บแค้นจะกระทำใน ๒ วิธีคือ การชี้ปัญหาของคนไทยโดยส่วนรวม และปัญหาเฉพาะภายในองค์กรทหาร โดยเฉพาะปัญหาในประเด็นแรกนั้นจะได้รับการเน้นมากกว่าที่ใดกล่าวในที่ประชุมกลุ่มนายทหาร เพราะเป็นภาวะที่พลทหารต้องเผชิญอยู่โดยตลอดมา สภาพชีวิตที่แร้นแค้นซึ่งนายทหารนำมากล่าวนั้นนับเป็นปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันของครอบครัวพลทหาร เช่น ปัญหาเรื่องการที่รัฐบาลจะเรียกเก็บภาษีเพิ่ม ซึ่งยังผลให้ราษฎรได้รับความลำบากยากจนมากยิ่งขึ้น^๑ ประเด็นเรื่องภาษีนี้ได้รับความสนใจในหมู่พลทหารมาก เมื่อนายทหารผู้ทำหน้าที่อบรมถามว่า ทางบ้านของพลทหารต้องเสียภาษีอะไรบ้าง และเสียในอัตราเท่าใด พลทหารต่างจะชิงกันตอบ^๒ หลังจากนั้นนายทหารก็จะเริ่มชี้แนะให้พลทหารเกิดความรู้สึกไม่พอใจรัฐบาล เช่น ปีหน้าทางรัฐบาลจะเก็บภาษีเพิ่ม^๓ ทั้งยังให้คำอธิบายว่าภาษีที่รัฐบาลเรียกเก็บนั้น รัฐบาลกลับนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อราษฎร นายทหารบางคนได้กล่าวเลยไปถึงการ

^๑ หจท., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๗ คำให้การสืบโศก (๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๒ เรื่องเดียวกัน, คำให้การพลทหารนายเชื้อ (๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๓ เรื่องเดียวกัน, สรุปรจากคำให้การของนายสืบ พลทหาร จำนวน

ใช้จ่ายเงินพระคลังข้างที่^๑ โดยเปรียบกันระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๕ กับรัชกาลที่ ๖

ในประเด็นการปลูกเร้าความรู้สึกเจ็บแค้นร่วมในปัญหาองค์กรทหาร พลทหารจะยกกรณีเสือป่าเป็นเหตุสำคัญ โดยย้ำให้ทหารระลึกถึงความแค้นในเรื่องนี้ไว้เสมอ^๒

๒) การปลูกฝังความสำนึกทางการเมือง ในประเด็นนี้อาจถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนทัศนคติของคนไทยให้เข้าไปในแนวทางใหม่ มิให้มีการยอมจำนนอย่างไร้เหตุผล และรู้จักสิทธิที่ตนพึงมี โดยเริ่มแต่การให้ตระหนักถึงความสำคัญของราษฎรในฐานะที่เป็นผู้เสียภาษีอากร และเป็นเจ้าของชาติร่วมกัน เพราะฉะนั้นหน้าที่ของข้าราชการจึงต้องรับใช้ประชาชนมิใช่ผู้ปกครอง เพราะราษฎรคือนายของข้าราชการ เพื่อให้ตระหนักถึงภาระดังกล่าว นายทหารจะใช้วิธีการตั้งคำถามให้พลทหารตอบ เช่น เลื้อยกางเกงที่สวมใส่อยู่และเงินเดือนที่ได้รับนั้น ใครเป็นผู้ให้ค่าตอบแทนใหญ่จึงจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จะมีบางคนที่ตอบว่ารัฐบาล ซึ่งนายทหารต้องอธิบายว่ารัฐบาลเอเก็บเงินภาษีอากรจากราษฎร และนำมาแจกจ่ายให้ข้าราชการอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงต้องถือว่าราษฎรเป็นผู้ให้ เป็นนายโดยตรงของข้าราชการ^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, ในประเด็นเรื่องเงินพระคลังข้างที่ และเงินคงคลังนี้ ตามคำให้การของพลทหาร ระบุตัวเลขที่จดจำมาแตกต่างกัน เช่น บ้างก็ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีเงินคงคลังอยู่ ๒๕ ล้านบาง ๒๐ ล้าน ๑๕ ล้านบาง พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ เหลือเงินคงคลังเพียง ๑๐ ล้านบาง ๗ ล้านบาง.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน, คำให้การพลทหารนายชค พลทหารนายเวญ พลทหารนายกราน พลทหารนายเชื้อ (๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

การอบรมให้ทหารมีความสำนึกทางการเมืองนั้น ก้าวไปถึงขั้นการสอนระบบการเมือง มีการอธิบายถึงระบบการเมืองทั้ง ๓ รูปแบบ คือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ลิมิเต็ด และรีพับลิค อย่างไรก็ตามเรื่องความคิดทางการเมืองนับเป็นเรื่องที่แปลกใหม่สำหรับพลทหาร และเป็นการยากที่จะเปลี่ยนทัศนคติเดิมที่ยังคงจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ แม้นายทหารผู้ทำการอบรมจะอธิบายรายละเอียดและชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อเสียของระบบการปกครองแต่ละแบบแล้วก็ตาม^๑ พลทหารส่วนใหญ่ก็ยังคงยึดมั่นที่จะเลือกแบบที่ ๑ คือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งยังมีความตั้งใจว่าพระเจ้าแผ่นดินคือเจ้าชีวิต การที่พระมหากษัตริย์จะสั่งฆ่าใครย่อมทำได้เสมอ^๒ การปลูกฝังเรื่องความรู้ทางการเมืองในระยะเวลานั้นจึงเป็นเรื่องที่ไร้อผลในระดับพลทหาร

๓) การอบรมให้มีความพร้อมในการปฏิบัติการ เพื่อเป็นการเตรียมพร้อม นายทหารได้ทดสอบเรื่องการเชื่อฟังผู้บังคับบัญชาของพลทหาร โดยสอดแทรกการปฏิบัติตามคำสั่งในการใช้อาวุธลงไปในเรื่องหากการอบรมด้วย นายทหารผู้บังคับหมวดจะเน้นให้นายสิบพลทหารเชื่อฟังคำสั่งของตนโดยปราศจากข้อสงสัยหรือโต้แย้งใด ๆ เช่น หากสั่งให้ทหารใช้อาวุธปืนยิงใครคนใดคนหนึ่งซึ่งเดินผ่านมา แม้อพลทหารจะมีรู้ว่าผู้นั้นกระทำความผิดหรือไม่ ก็ต้องยิง เพราะเป็นคำสั่งของผู้บังคับบัญชา และเพื่อป้องกันการขัดขวางจากนายทหารชั้นผู้ใหญ่ นายร้อยผู้บังคับหมวดได้ย่ำให้ทหารในบังคับ

^๑พลทหารนายเชื้อ ให้การว่าผู้สอนคือ ร.ต. ถัก ได้ยกตัวอย่างว่าการปกครองแบบสาธารณรัฐนั้นดีที่สุด เพราะจะให้โอกาสและความเสมอภาคแก่ราษฎร หากราษฎรเห็นใครดี มีความเหมาะสม แม้จะเป็นตาแก่อยู่กลางนา ก็ยกขึ้นมาเป็นผู้ปกครองได้.

^๒หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การสืบคดีคำ พลทหารนายเข้ม พลทหารนายโตะ พลทหาร ม.ล. เต่า พลทหารนายเชื้อ.

บัญชาของตน ทั้งและปฏิบัติตามคำสั่ง เฉพาะผู้บังคับหมวด หรือผู้บังคับกองร้อยที่พลทหารสังกัดอยู่เท่านั้น^๑

การอบรมสมาชิกในระดับนายสิบพลทหารได้เริ่มกระทำบ้างแล้วที่กรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ตัวผู้สอนตามที่ทางราชการสืบทราบมา มี ร.ต.บุญ ร.ต.वास และ ร.ต.เหรียญ^๒ แต่ผลของการอบรมยังไม่เป็นที่ปรากฏว่าพลทหารจะยึดมั่นในตัวผู้บังคับบัญชาและจะเป็นตัวกลาง เชื่อมความตึกระหว่างทหารและพลเรือนได้มากน้อยเพียงไร เพราะแผนการดำเนินงานที่เตรียมไว้ยังมีไค่ลงมือปฏิบัติ นายทหารก็ถูกจับกุมตัวเสียก่อน

ค. สมาชิกที่เป็นพลเรือน แม้วาความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ร.ศ. ๑๓๐ จะเป็นเรื่องของนายทหารหนุ่มกลุ่มหนึ่ง หากแต่ตามแผนการคณะผู้ก่อการคิดที่จะขอความช่วยเหลือจากข้าราชการพลเรือน โดยเฉพาะข้าราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรม โดยหมายจะให้เป็นผู้ทำหน้าที่แปลหนังสือพงศาวดารต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องการปกครองและรัฐธรรมนูญให้กับพลเมืองไทย^๓ หนังสือที่ทางคณะคิดจะให้แปลนั้นมีเรื่อง "Element of English Constitutional History" และ "Modern History"^๔ นอกจากจะขอความร่วมมือทางด้านวิชาการ

^๑ เรื่องเดียวกัน, สรุปรจากคำให้การนายสิบพลทหารจำนวน ๑๑ นาย.

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ ลำบากษาโทษนายทหารก่อการกำเริบ (๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑).

^๓ ร.ต. เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๖๖.

^๔ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำให้การนายอุทัย และ นายเปล่ง (๑๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

แล้ว พลเรือนหลายคนยังเข้าร่วมการประชุมกับคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งส่วนใหญ่จะผ่านมาทางคำชักชวนของข้าราชการกระทรวงยุติธรรม เช่น นายอุทัย เทพหัสดินทร์ นายเซียง สว่างศ์ (พระยารามบัณฑิตสิทธิ์เสรี) นายนวม ทองอินทร์ (พระพิณิจพจนาคถ์) นายเปล่ง คิษณบุตร (หลวงนายวิจารณ์) และ หลวงเนติวิจารณ์ ตามบันทึกเรื่อง กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ กล่าวไว้ สมาชิกของคณะยังประกอบด้วยพ่อค้า คหบดี ตลอดจนนายธนาคารรวมอยู่ด้วย^๒ หากแต่ตามหลักฐานของทางราชการ ผู้เขียนไม่พบว่ามีรายชื่อสมาชิกในกลุ่มผู้ประกอบการข้างต้นนี้แต่ประการใด จะมีก็แต่นามบัตรของจมหดีผู้หนึ่งชื่อ "ตันฮองฮี้"^๓ เขียนถึง "คุณหลวง"^๔ ขอความในนามบัตรมิได้มีการกล่าวพาดพิงถึงคณะ ร.ศ. ๑๓๐ แต่ก็มี ความหมายชวนให้คิดไปได้ว่า นายตันฮองฮี้ อาจจะเป็นผู้ที่ หลวงวิม เนศร์ประสิทธิ์วิทย์ติดต่อบริการการเงิน เพราะในนามบัตรมีข้อความระบุว่า

ร.ศ. เหยียนยู ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนศร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐,
หน้า ๗๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ นายตันฮองฮี้ เป็นนักธุรกิจผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป แม้แต่ชาวต่างประเทศ เป็นผู้ที่เริ่มตั้งสโมสรสยามเงินางกูร มีผู้เล่าว่า นายตันฮองฮี้รู้จักกันดีกับ ดร. ชุนยัดเซน (พระบวรราชนราธิวาสรังษี) "คำไว้อาลัยคุณครอง คันทิเวทกุล," ใน อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายครอง คันทิเวทกุล ณ เมรุวัดธาตุทอง ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๓). เพราะฉะนั้นจึงอาจจะเป็นไปได้ว่า นายตันฮองฮี้ เป็นผู้ที่ พ.ศ. หลวงวิม เนศร์ประสิทธิ์วิทย์ นับถือและติดต่อกันเป็นการส่วนตัว เพราะมีความชื่นชมในบุคคลคนเดียวกัน.

^๔ เข้าใจว่าเป็นหลวงวิม เนศร์ประสิทธิ์วิทย์.

"...ไต่ลงนามในใบเสร็จกลับคืนให้ผู้ถือจดหมายแล้ว" ส่วนจะเป็นสมาชิกของคณะ
ควยหรือไม่นั้นมีโอกาสจะยืนยันได้

กล่าวโดยสรุป ประเด็นเรื่องจำนวนสมาชิกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ นับเป็น
ปัญหาประการหนึ่งที่ยากแก่การตัดสินว่ามีผู้เห็นควยและเข้าร่วมกับขบวนการนี้เป็นจำนวน
แน่นอนเท่าใด หลักฐานที่ได้นำมากล่าวไว้ทั้งหมดจึงเป็นเพียงข้อเท็จจริงส่วนหนึ่ง
เท่านั้น

๒. การเงิน การตั้งสมาคมของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ จำเป็นต้องอาศัยเงินทุน
เพื่อใช้จ่ายในค่านาง ๆ เช่น ค่าอาหารในการเลี้ยงดู ค่าพาหนะในการติดต่อ และ
รายจ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็น เงินทุนของคณะตามที่ได้ตกลงกันในหมู่สมาชิกรวมกัน จะใช้วิธีการ
เรียกโดยหักจำนวนเงินเดือนของสมาชิก^๒ โดยมี ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ เป็นเจ้า-
หน้าที่ฝ่ายการเงิน ตามหลักการที่วางไว้กำหนดว่า ในเดือนแรกจะเก็บร้อยละ ๑๐
เดือนที่สองร้อยละ ๘ และเดือนที่สามร้อยละ ๕ ส่วนใครจะอุดหนุนคณะเป็นพิเศษก็ยอม
กระทำได้ เช่น กรณีนายอุทัย เทพหัสดินทร์ ตกลงจะให้เงินแก่คณะ ๑,๐๐๐ บาท
โดยจ่ายมาแหว ๔๐๐ บาท^๓ นอกจากจะให้เงินมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ แล้ว

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๓ หนังสือที่คืนได้จากบ้าน ร.อ. ขุนทวย-
หารพิทักษ์ หลวงวิมเนศวร์ประสิทธิ์วิทย์.

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์
(๑๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๓ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การ ร.ท. จี้อ (๖ มีนาคม
ร.ศ. ๑๓๐). ในประเด็นนี้เมื่อนายอุทัยถูกทางราชการสอบสวน ได้ให้การว่า
ร.ท. จี้อ มาขอยืมเงินตนเพื่อนำไปใช้ในการพิมพ์หนังสือ หากแก่ตนมีอยู่เพียง ๔๐๐ บาท
จึงให้ไปก่อน ร. ๖ บ. ๑๗/๘ คำให้การนายเปล่ง นายอุทัย.

ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์ ได้เล่าไว้ว่า นายอุทัยยังเป็นผู้ที่ได้ไปติดต่อกับธนาคาร
ยูเส็งเฮง ซึ่งมีนายจสองนัยนารถ (ยูเส็ง คิวะโกเศศ) เป็นผู้จัดการ ให้รับเป็นผู้
อนุเคราะห์เรื่องการเงิน^๑ แก่คณะ ร.ศ. ๑๓๐ อีกด้วย หากแต่ตามเอกสารของทาง
ราชการไม่ปรากฏหลักฐานเรื่องการติดต่อบริหารความช่วยเหลือจากธนาคารแต่ประการใด
จึงอาจกล่าวได้ว่าเงินสนับสนุนคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ส่วนมากมาจากสมาชิกของกลุ่มเอง

๓. อาหาร การเตรียมการละสมศาสตร์วูชและกำหนดการใช้วูชของ
คณะ ร.ศ. ๑๓๐ มิได้มีการแสดงให้สมาชิกทราบโดยทั่วไป หากแต่เป็นที่รู้กันในหมู่
สมาชิกบางคนว่า ทางคณะได้เตรียมแผนเรื่องวูชไว้ดังนี้คือ หากมีความจำเป็นจะต้อง
ปฏิบัติการ จะใช้วูชประจำตัวนายทหาร ส่วนวูชที่จะต้องเตรียมสำรองไว้นั้น
ทางคณะได้คิดควักเงินเบรานิ่ง ประมาณ ๒๐๐ กระบอกมาไว้^๒ การสั่งซื้อนั้น
ร.ศ. เขียนเป็นผู้รับผิดชอบโดยการติดต่อกับจีนฟ่ง (จีนฟ่ง) ซึ่งทำงานอยู่ที่ห้าง
อิสต์เอเซียติก ให้เป็นผู้ลักลอบส่งเข้ามา^๓ ในประเด็นเรื่องวูชนี้ สมาชิกส่วนใหญ่
ได้ให้การปฏิเสธว่ามีใคร^๔ เรื่องหรือมีการพูดถึงในที่ประชุมแต่ประการใด

^๑พ.ศ.ต.ประชา พูนวิวัฒน์, ทานเวียงมวาลูก (พระนคร: สำนักพิมพ์
บรรณาการ, ๒๕๑๗), หน้า ๕๓.

^๒พจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำปลุกษาโทษนายทหารกองการ
กำเวียบ (๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑).

^๓พจช., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๖ คำให้การ ร.ท.จื่อ (๖ มีนาคม
ร.ศ. ๑๓๐).

๔. เป้าหมายการดำเนินงาน ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า การตั้งสมาคมของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ก็ควรมีความประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย แต่ยังมีได้มีการกำหนดว่าจะเลือกแบบไหน คือ แบบลิมิเต็ด คือมีพระมหากษัตริย์อยู่ใตักฎหมาย หรือรีพับลิค คือมีประธานาธิบดีเป็นประมุข เพื่อหลีกเลี่ยงส่วนใหญ่ของสมาชิก ทางคณะจึงต้องนัดประชุมนายทหาร เพื่ออภิปรายเรื่องระบบการปกครอง

การประชุมสมาชิกเท่าที่ผ่านมามี ๔ ครั้ง^๑ ได้มีการอภิปรายเรื่องระบบการปกครองเป็นหลักใหญ่ ผู้นำการอภิปรายมี ๓ คน คือ ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์

^๑ลำดับชั้นการประชุมทั้ง ๔ ครั้งมีดังนี้

ประชุมครั้งแรก ที่บ้าน ร.อ. ขุนทวยหารพิทักษ์ วันเสาร์ ที่ ๑๓ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐ มีสมาชิกเข้าร่วมประชุมประมาณ ๔ คน

ประชุมครั้งที่สอง สถานที่เดิม วันอาทิตย์ ที่ ๒๑ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐ มีสมาชิกเข้าใหม่ประมาณ ๑๒ คน รวมสมาชิกทั้งเก่าและใหม่ ๒๐ คน

ประชุมครั้งที่สาม ที่โบสถ์ร้างวัดของลม ชองนนทรี วันอาทิตย์ ที่ ๒๘ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐ มีสมาชิกทั้งเก่าและใหม่เข้าร่วมประชุมประมาณ ๓๐ คน ในครั้งนี้มี ร.ท. จรุง ฌ บางช้าง ร.ท. จี้อ ควากุล ผู้ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในคณะนายทหาร ร.ศ. ๑๓๐ ในเวลาต่อไป

ประชุมครั้งที่สี่ ที่ทุ่งนาคลองเตย วันอาทิตย์ ที่ ๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐ มีสมาชิกเข้าร่วมประชุมประมาณ ๕๐ นาย

ประชุมครั้งที่ห้า ที่ศาลาแดง บริเวณสวนผักของพระสุรทัณฑ์พิทักษ์ บิดาของนายอุทัย มีสมาชิกเข้าร่วมทั้งหมดประมาณ ๒๐ นาย

ประชุมครั้งที่หกถึงครั้งที่แปด ที่สถานอนุกุลคึกิจ สำนักงานทนายความของ ร.ท. จรุง ฌ บางช้าง และนายสิน ได้จัดการประชุมราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ครั้งหนึ่ง และวันที่ ๒๘, ๒๙ กุมภาพันธ์ อีกสองครั้ง จำนวนสมาชิกไม่ปรากฏหลักฐาน.

ร.ท.จรรยา ๗ บางช้าง และ ร.ท.จื่อ ลวกุล นายทหาร ๓ นายนี้ทำหน้าที่เสนอและอธิบายถึงข้อดีข้อเสียของระบบการปกครองทั้ง ๓ รูปแบบ โดยยกพงศาวดารของประเทศเพื่อนบ้านเป็นอุทาหรณ์ เช่น ประชาธิปไตยในอังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ส่วนใหญ่แล้ว ร.อ.ขุนหวทยาพิทักษ์ และ ร.ท.จรรยา จะเป็นผู้ชี้ไปในทางรีบิปลิค โดยชี้ให้สมาชิกเห็นว่าหากใช้ระบบนี้ พลเมืองจะมีอิสรภาพ มีอำนาจอันชอบธรรมทั่วกันหมด^๑ ส่วน ร.ท.จื่อ จะเป็นผู้คัดค้าน ถือได้ว่าเป็นผู้นำเสียงข้างลิมิเตด

การให้สมาชิกออกเสียงเลือกระบบการปกครองเริ่มในการประชุมครั้งที่ ๓ เป็นต้นมา ผลของการออกเสียงแต่ละครั้ง สมาชิกส่วนใหญ่จะคล้อยตามในทางรีบิปลิค^๒ อย่างไรก็ตาม ทางคณะถือว่ายังมีได้มีการลงมติแน่นอนก่อนถูกทางราชการจับกุมตัวในที่สุด

อนึ่ง เรื่องตัวบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งผู้ปกครองในระบบใหม่นั้น ทางคณะได้มีการอภิปรายกันในเรื่องนี้แม้ยังมีได้มีการตกลงกันอย่างแน่นอน เพียงแต่เสนอความเห็นกันไว้ว่า หากจะใช้ระบบการปกครองแบบลิมิเตด ทางฝ่ายทหารบกคิดจะหูลีญูสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ฝ่ายทหารเรือจะหูลีญูสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และถ้าเป็นรีบิปลิค คิดกันว่าจะหูลีญูสมเด็จพระเจ้า-พี่ยาเชอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์^๓

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๔ คำชี้แจง ร.ต.นาย (๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐), บ. ๑๗/๕ คำให้การ ร.ต.ประยูร (๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๗ คำปรึกษาโทมนายทหารกองการกำเรบ (๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑).

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ส่วนเรื่องแผนปฏิบัติการที่จะใช้ เพื่อให้บรรลุผลนั้น มิได้มีการแถลงต่อที่ประชุมสมาชิกแต่อย่างใด หากแต่เป็นที่รู้กันในหมู่สมาชิกบางคนว่านายทหารจะใช้กำลังทหารที่อยู่ใต้อำนาจบัญชาเขาล้อมพระราชวัง เพื่อให้ทรงยินยอม^๑ วิธีเช่นนี้จะใช้การ "ทำกริยาเกรี้ยวกราวให้ตกพระทัย"^๒ และบังคับให้มีลายพระราชหัตถ์ว่าจะทรงยินยอมอยู่ใต้อำนาจหมาย ถ้าไม่ทรงยอมก็จะให้ออกจากราชสมบัติ^๓ และเพื่อป้องกันมิให้เกิดการขัดขวาง ทางคณะจึงคิดที่จะทำการควบคุมตัวนายทหารและข้าราชการผู้ใหญ่บางท่านไว้เป็นตัวประกัน^๔ การดำเนินงานตามขั้นตอนทั้งหมดนี้จะใช้เสียงปืนใหญ่จากกองปืนกลเป็นสัญญาณในการปฏิบัติการ^๕ แผนการทั้งหมดนี้ทางคณะกำหนดที่จะลงมือดำเนินงานในวันอังคารที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในราวต้นเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๓๑ หากแต่แผนปฏิบัติการทั้งหมดยังคงอยู่ในรูป "แผน" มิได้มีการนำมาปฏิบัติแต่ประการใด เพราะสมาชิกของคณะถูกจับกุมทั่วเสียก่อน

^๑ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๓/๒ คำให้การ ร.ต.แท้ (๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๓/๔ คำให้การ ร.ต.จรรยา ๒ ตะเมฆ (๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๓/๓ คำให้การ ร.ท.ช่วง และ ร.ต. เหมียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, หน้า ๘๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐ - ๘๑.

คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ถูกจับกุมตัว

ฝ่ายรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สืบทราบถึง การชุมนุมกันเพื่อคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ทางการถือว่าการ- ชุมนุมของนายทหารในครั้งนี้เป็นเรื่องของสมาคม "อานาธิช" (anarchist) หมายถึงพวกก่อกองจรวด และโดยเหตุที่ผู้เข้าร่วมชุมนุมเป็นนายทหารบกเสียส่วนใหญ่ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ในฐานะแพนเสนาบดีกลาโหม จึงเป็นผู้ ทรงวางแผนดำเนินการจับกุม ส่วนสมาชิกที่เป็นทหารเรือหรือพลเรือน ก็จะทรงขอ อนุญาตจากเจ้ากระทรวงก่อน

รัฐบาลได้จับกุมตัวสมาชิกคนสำคัญ ๆ ได้ในวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) โดยทางราชการได้แบ่งกำลังออกจับกุมไปตามที่ต่าง ๆ กัน เช่น ร.อ. ชุณหวยทหารพิทักษ์ ถูกจับกุมตัวได้ที่โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม ร.ท. จรูญ ฤ บางช้าง ถูกจับกุมตัวได้ที่บ้านถนนสุรศักดิ์ ร.ต. เจือ ศิลาอาสน์ ถูกจับกุมตัวได้ที่กรมเสนาธิการ ทหารบก พ.ต. หลวงวิม เนศร์ประสิทธิ์วิทย์ ถูกจับกุมตัวที่บ้านถนนสาทร เป็นต้น สมาชิกที่ทางราชการกำหนดให้มีการจับกุมตัวนี้ รุนแรกได้มาจากรายงานสืบความลับของ ร.อ. ชุณหวยทหารจากกำจร (ร.อ. บุทธ) และใครรายชื่อเพิ่มเติมจากบัญชีรายชื่อสมาชิกที่ ร.อ. ชุณหวยทหารพิทักษ์ นำติดตัวขณะถูกจับกุม หลังจากนั้นจึงได้มีการค้นหลักฐานตามบ้าน ของบุคคลออกการคนสำคัญ ๆ สำหรับสมาชิกที่ถูกจับกุมตัวนั้นทางราชการได้นำไปกักขังไว้ใน

^๑ หจข. เอกสาร ร.๖ บ.๑๓ / ๑ สำเนารายงาน ร.ต.ล. (๑ มีนาคม - ร.ศ. ๑๓๐)

^๒ หจข. เอกสาร ร.๖ บ.๑๓ / ๑ รายงาน พ.ท. พระหัตถ์ตติสารศุภกิจ และ พ.ท. ม.จ. ทศ ศิริวงษ์ พล.อ. พระยาสิทธิราชเคโชไชย (๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐)

กองมหันตโทษ โดยระบุมความผิดฐานสมคบกันเพื่อก่อการกำเริบ^๑ จากนั้นจึงให้เขียนคำให้การชี้แจงตามข้อความที่ทางการได้กำหนดขอความไว้

พิจารณาจากหลักฐานคำให้การ ผู้ถูกจับกุมส่วนใหญ่จะให้การปฏิเสธเฉพาะอย่างยิ่งความผิดเรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนการที่มีชื่อหรือเข้าไปชุมนุมก็เพราะได้รับคำชักชวนจากเพื่อนนายทหาร อย่างไรก็ตามคำตอบที่ทางราชการได้ประโยชน์จากคำให้การก็คือ รายชื่อผู้เข้าร่วมชุมนุม ซึ่งผู้ถูกจับกุมส่วนใหญ่จะระบุว่า มีผู้เข้าร่วมประชุมกับตนบ้าง แต่ก็มีบางคนปฏิเสธโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมประชุม หรือแม้กระทั่งการไต่ถามเรื่องราวของสมาคม ร.ศ.๑๓๐ เช่น กรณี ร.ศ. เจื้อ ศิลาอาสน์^๒ ในประเด็นที่ผู้ถูกจับกุมมิใช่ตัวการสำคัญของคณะ เมื่อให้การปฏิเสธเช่น ร.ศ. เจื้อ ทางราชการจึงปล่อยตัวไป เพราะไม่มีหลักฐานอันใดที่จะนำมาผูกมัดได้ แต่สมาชิกในระดับผู้ก่อการคนสำคัญ ๆ ซึ่งมีหลักฐานระบุมความผิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานที่ทางราชการยึดได้จากบ้านหรือที่สำนักงาน และยังคำให้การขัดทอดจากผู้ถูกจับกุมส่วนใหญ่ ทางราชการก็จะกักขังตัวไว้พร้อมทั้งให้เขียนคำให้การรับสารภาพ ซึ่งผู้ก่อการซึ่งได้ปล่อยบางคนก็ได้ให้การรับสารภาพแต่โดยดีพร้อมทั้งคำชี้แจง

^๑ เรื่องเดียวกัน, รายงาน พ.ท.หลวงโยธาธิบดี - พระยาสิทธิราชเคโษไชย (๓ มีนาคม ร.ศ.๑๓๐)

^๒ รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการสอบสวนและคำให้การ โปรดดู แถมนสข นุมนนท, ยิงเคื่รกรุ่นแรก, กบฏ ร.ศ.๑๓๐, หน้า ๒๑ - ๑๓๑.

^๓ ทจธ. เอกสาร ร.๒ บ.๑๗/๘ คำชี้แจงและคำให้การของ ร.ศ.เจื้อ (๒, ๗ มีนาคม ร.ศ.๑๓๐)

ที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายรัฐบาล เช่น ร.ท. จ้อย ซึ่งเล่าถึง แผนการดำเนินงานของสมาคม และหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน^๑ หรือ ร.ต.ม.ร.ว.แช ได้ให้การเรื่องการใช้อาวุธและการนำทหารเขาล้อมพระราชวัง^๒ เป็นต้น แต่สมาชิกผู้ก่อการบางคนก็ได้ใช้วาตะของนักกฎหมายหลบเลี่ยงคำให้การที่จะนำความผิดมาสู่ตน ตัวอย่างเช่น ร.ท.จรรยา ๗ บางช้าง ซึ่งทางคณะกรรมการพิจารณาโทษทหารฯ โคอาจถึงคำชั้ตทอดของผูรรวมคณะคนอื่น ๆ เพื่อให้ ร.ท.จรรยา รับสารภาพ หากแต่ ร.ท.จรรยา กลับให้การว่า "การชั้ตทอดนั้นเป็นนิสัยของผูกระทำผิดกฎหมายในทุกเรื่อง เพราะการที่จะตอเป็นโทษผู้เดียวหรือนอยคนนั้น ยอมจะไม่อุ้ใจเท่ากับมีพวกมาก--"^๓ และเมื่อจำนนต่อหลักฐาน และคำชั้ตทอดถึงพฤติกรรมในที่ประชุม ร.ท.จรรยา ก็ยอมรับแต่เพียงว่า "รับทั้เพียงนี้คนเดียวเท่านั้น"^๔ นอกจากนี้ยังได้เสนอหลักการทางกฎหมายว่า คณะทหารที่ถูกจับกุมตัวมานั้นไม่มีความผิด เพราะยังไม่ได้ลงมติที่จะกระทำการใด ๆ ทั้งจะถือว่า เป็นพวกก่อการกำเร็บก็ไม่ได้ เพราะการกำเร็บตามการตีความทางกฎหมายนั้นจะต้องมีพฤติกรรมที่กระจางชัด ซึ่งในคำให้การของ ร.ท.จรรยา กล่าววว่า "การกำเร็บตอกระทำการเอ็กเร็ก ถ้ามีไซ้โดยเอ็กเร็กหามีโทษตามกฎหมายไม่"^๕ อยางไรก็ตามควยการตระหนักถึงความเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจรัฐ ร.ท.จรรยา จึงไค้ทิ้งทาย

^๑ หจช. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๕ คำให้การ ร.ท. จ้อย (๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐)

^๒ เรื่องเดียวกัน, คำให้การ ร.ต.ม.ร.ว.แช (๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐)

^๓ เรื่องเดียวกัน, คำให้การ ร.ท.จรรยา (ไม่ปรากฏวันที่ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐)

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ เรื่องเดียวกัน.

ไว้ในคำชี้แจงครั้งสุดท้าย (เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔) ว่า

---หากหมู่สมาชิกของคณะนี้ ได้รับความกรุณาอย่างใดแล้ว ข้าพเจ้าต้อง
ขอประทานเสนาว่า ตามระเบียบแบบของตราฐแล้ว ข้าพเจ้าควรไ้
รับความกรุณาครบถ้วนทุกอย่างใดเท่ากับผู้นั้นทุกประการ---

รัฐบาลได้ประมวลคำให้การของผู้ถูกจับกุมทั้งหมด สรุปเป็นประเด็นเสนอ
ต่อคณะกรรมการพิจารณาปรึกษาโทษกบฏ ซึ่งรัฐบาลได้ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม
ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๕๕๔) เพื่อพิจารณาคดีทหารก่อการกำเริบโดยเฉพาะ คณะกรรม-
การประกอบด้วย^๒

๑. พล.ต. พระยาสีหราชเดโชไชย ผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหม
เป็นประธานกรรมการ
๒. พล.ต. พระยารวเรศศักดิ์อาวุธ ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม
๓. พล.ต. พระยาศักดิ์ภาภิเษกรฤทธิ จเรทหารราบและมา
๔. พล.ต. พระยาพิไชยสงคราม ผู้รั้งแม่ทัพกองที่ ๓
๕. น.อ. พระยาวิจิตรนาวิ ผู้บัญชาการทหารเรือฝ่ายบก
๖. พ.อ. พระยาศรีนรงค์วิไชย เจ้ากรมพระธรรมนูญทหารบก
๗. น.ท. พระสุนทรานุกิจปรีชา ผู้รั้งเจ้ากรมพระธรรมนูญทหารเรือ

การพิจารณาโทษทหารในครั้งนี ทางคณะกรรมการฯ ได้ใช้รายงานของ
กระทรวงกลาโหมที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ นำขึ้นกราบบังคมทูล
เป็นโจทก์ และจึงเริ่มดำเนินการไต่สวนผู้ที่เกี่ยวข้องของทั้งหมด เพื่อประกอบการพิจารณา
ตัดสินคดีในที่สุด

^๑ เรื่องเดียวกัน, คำชี้แจง ร.ท. จริญญา (ไม่ปรากฏวันที่, เมษายน ร.ศ. ๑๓๐)

^๒ พชช. เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๓/๖ พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ ๔/๑๐๓๔ (๑๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐)

ในระหว่างการทำงานของคณะกรรมการฯ เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔ ทางราชการจับใจความต่องหาในกองมหันตโทษโคโล้งลอบมีเจตนาติดต่อกับเพื่อนร่วมคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งใคร่รับการปล่อยตัวไปหลังจากที่สอบสวนแล้วไม่พบความผิด เจตนาที่ทางราชการยึดใต้นั้นมีข้อความที่หมิ่นพระบรมเดชานุภาพและมุ่งประสังครายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และจากเจตนาฉบับเดียวกันนี้เอง ทำให้รัฐบาลโคโล้งลอบเพิ่มเติมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ทั้งผู้ที่ยังคงถูกคุมขัง และผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวในครั้งแรก

พฤติกรรมของสมาชิกคณะ ร.ศ. ๑๓๐ บางคนภายหลังการถูกจับกุม

คงได้กล่าวมาแล้วว่า การสอบปากคำผู้ที่ถูกจับกุมในครั้งแรก ทางราชการมิได้มีหลักฐานอื่นใด (ยกเว้นหลักฐานที่ยึดได้จากบ้านผู้ก่อการคนสำคัญ ๆ) จึงต้องอาศัยการพิจารณาจากคำให้การของผู้ต้องหาเอง เพราะฉะนั้นหากผู้ใดที่ให้การปฏิเสธโดยสิ้นเชิง ทางราชการก็จะปล่อยตัวออกมา ในบรรดาผู้ที่ถูกปล่อยตัวมี ร.ศ. เจื้อรวมอยู่ด้วยคนหนึ่ง หากแต่ด้วยพฤติกรรมบางอย่างของ ร.ศ. เจื้อ จึงทำให้ต้องถูกทางราชการจับกุมตัวไปอีกครั้งหนึ่ง และได้รับการตัดสินถึงประหารชีวิตในที่สุด ทั้งนี้สืบเนื่องมาแต่ทางราชการสืบทราบว่า ร.ศ. เจื้อ ติดต่อกับเพื่อนที่ถกของจำบางคน และยังมีวางแผนที่จะช่วยเหลือเพื่อนให้เป็นอิสระ ด้วยวิธีการที่มุ่งร้ายต่อผู้ปกครอง นอกจากนี้ทางราชการยังพบหลักฐานต่าง ๆ ที่ผูกมัด ร.ศ. เจื้อว่า เป็นผู้ที่ยังคงความคิดเรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยใช้วิธีการปลุกปั่นใหญ่พั้งเกิดความไม่พอใจและเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล พฤติกรรมต่าง ๆ ของ ร.ศ. เจื้อ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่ทางราชการถือว่า เป็นการกระทำผิดอย่างฉกรรจ์ คงจะได้อธิบายเป็นกรณีไป

การติดต่อกันระหว่างสมาชิกที่ถูกคุมขังและได้รับการปล่อยตัว ทามกลางบรรยากาศที่ถูกปิดกั้นจากการรับรู้เรื่องราวภายนอก สมาชิกคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ที่ยังคงถูกกักตัวเพื่อรอการตัดสินคดี โคโล้งลอบส่งข่าวสารถึงเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง โดยผ่านตัวกลาง

ที่คอยให้ความช่วยเหลือ คือ "พ่อรุ่น" ผู้คุมในกองมหันตโทษ หรือมีฉะนั้นก็ใช้วิธีการ
ขอร้องขอความมาในภาชนะต่าง ๆ คอยวิธีการอันแยบคาย เช่น ใส่ในกล่องบุหรื
ซึ่งทำควยเหล็ก โดยบรรจุหนังสือหรือข้อความใด ๆ ไว้ระหว่างฝากล่องคานกลาง
มีบุหรืวางซ่อนอีกทีหนึ่ง เป็นต้น

ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งข่าวอยู่ภายนอก คือ ร.ต. เจื้อ ขอความต่าง ๆ ที่ผู้ต้องขัง
ขอให้ ร.ต. เจื้อ ช่วยเหลือนั้นมีตั้งแต่ ให้จัดหาหนังสือส่งไปให้อาน ฝากดูแลบุตร
ภรรยาทางบ้าน สอดถามข่าวคราวเพื่อนรวมคณะบางคน ตลอดจนให้คอยสืบข่าวความ
เคลื่อนไหวจากภายนอก คำขอต่าง ๆ เหล่านี้ ร.ต. เจื้อ ได้ให้ความช่วยเหลือเพื่อน
เป็นอย่างดี แม้ว่าจะอยู่ในภาวะลำบากเพราะถูกทางราชการสะกดรอยตามอยู่ตลอดเวลา^๓

นอกจากจะให้ความช่วยเหลือในเรื่องส่วนตัวตามที่เพื่อนขอร้องแล้ว
ร.ต. เจื้อ ยังคิดหาทางช่วยเพื่อนให้รอดพ้นจากการลงอาญาประหารชีวิต เหตุที่
ร.ต. เจื้อ มีความคิดเช่นนี้เพราะเกิดความไม่แน่ใจในข่าวการตัดสินคดีกบฏของคณะ
กรรมการฯ ดังนั้น ร.ต. เจื้อ จึงเตรียมแผนพร้อมในการช่วยชีวิตเพื่อนหากจะต้อง
ถูกลงโทษถึงประหาร

วิธีการช่วยเหลือเพื่อนของ ร.ต. เจื้อ นั้น มีทั้งการสร้างเรื่องใหญ่ปกครอง
กั้ว และเตรียมการไขกั้วดังเขาแยงซึ่งตัวผู้ถูกคุมขัง

๑. การสร้างเรื่องใหญ่ปกครองกั้ว วิธีการนี้ ร.ต. เจื้อ ได้ส่งเป็นบัตร

^๑ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๗/๒ จุดหมายติดทอจรรยาถึงเจื้อ.

^๒ หจข. เรื่องเดียวกัน, หนังสือที่ขอให้ส่งเข้าไปมี ยุทธโกษ พงสาวดาร
ประเทศอังกฤษ ประวัติพระเจ้านโปเลียน เป็นต้น

^๓ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๗/๒ จุดหมายเจื้อถึงจรรยา ไม่ปรากฏวันที่.

สนเท่ห์ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยชื่อ "นายยอด" เล่าถึง
ความฝันของนายยอดว่า มีพี่สาวคนหนึ่งมาเข้าฝันบอกเหตุร้ายว่า จะเกิดความยุ่งยาก
ถึงขั้นเป็นจลาจลในแผ่นดิน หากรัชกาลที่ ๖ ไม่ยอมปลดอยตัวคณะ ร.ศ. ๑๓๖ ทั้งยังได้
อ้างถึงกำลังจากประชาชนที่พร้อมจะเข้าข้างพวกกบฏทุกเมื่อ บัณฑิตเห็นทีต้องเชื่อนายยอด
ทางราชการได้ทราบความจริงว่าเป็นของ ร.ต. เจือ จากคำให้การของ ร.อ. ชุนนุช
กาจากัวร์ ซึ่งกล่าวว่า ร.ต. เจือ เป็นผู้เล่าเรื่องนี้ให้คนฟัง^๑

การรวบรวมกำลังคนเพื่อแย่งชิงตัวนักโทษกบฏ ร.ศ. ๑๓๖ ร.ต. เจือ
ได้เตรียมแผนการรวบรวมผู้คนเขาเป็นพวก โดยใช้วิธีการชักชวนไปอยู่พักคอยตาม
ความเห็นในการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล เช่น กล่าวถึงนโยบายเรื่องการเกณฑ์พลเมือง
ที่มีอายุเพียง ๑๕ ปี เขาเป็นทหาร ซึ่ง ร.ต. เจือเชื่อว่าเป็นการ "ตัดไม้ให้ราษฎรมี
ความฉลาดขึ้นได้"^๒ หรือในเรื่องพระราชจริยวัตรของรัชกาลที่ ๖ ซึ่งก็ได้กล่าวซ้ำ
เรื่องเสื่อป่า และราชสำนัก^๓

จำนวนสมาชิกที่ ร.ต. เจือ ตั้งความประสงค์ไว้นั้นมีถึง ๑,๐๐๐ คน
โดยวางแผนการว่า ตนจะเป็นผู้ถือธงรับปลีคนำหน้าขบวนเพื่อทำการแย่งชิงตัวนักโทษ
ในคุก ผู้ที่ ร.ต. เจือ ได้ทำการเกลี้ยกล่อมให้เขารวมในการนี้มีทั้งนายสิบ พลทหาร

^๑ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๑ คำให้การ ร.อ. ชุนนุชกาจากัวร์
(๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๖)

^๒ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๑ คำให้การนายฉอน สังกัดกระทรวง
ธรรมการ (๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๓๖ นายฉอนเป็นญาติของ ร.อ. ชุนนุชกาจากัวร์)
ได้แนะนำให้รู้จักถึง ร.ต. เจือ

^๓ เรื่องเดียวกัน, นายฉอนให้การว่า ร.ต. เจือ ได้นำสำเนาพระราชหัตถ์
เลขาถึงนายจางมายให้ดูควย และหจข. เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๓/๑ คำให้การว่าที่
ร.ต. สุวรรณ (๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๓๖)

ซึ่งให้ความร่วมมือในการเรียกรอเงินทอง" ตามเป้าหมายของ ร.ต.เจื้อ ยังมุ่งที่จะ
เกลี้ยกล่อมบุคคลในทางจังหวัดเขาเป็นสมาชิกอีกด้วย อย่างไรก็ตามแผนการรวมคน
เขาแย่งชิงตัวนี้ยังมีพันจะเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง ร.ต.เจื้อก็ถูกจับกุมตัวเสียก่อน ทั้งนี้
สืบเนื่องมาจากทางราชการได้เก็บจดหมายของ ร.ท.จรรยา ซึ่งพยายามติดต่อกับเพื่อน
ที่อยู่นอกคุกโดยขวางขามกำแพงคุกแต่ไม่พบ แผนจดหมายฉบับดังกล่าวจะมีใครระบุชื่อ
ร.ต.เจื้อ* หากแต่ขอความบางตอนใดพองกับพฤติกรรมของ ร.ต.เจื้อ ซึ่งทางราชการ
ได้ติดตามมาโดยตลอด

จดหมายฉบับนี้ถูกค้นในกองมหันตโทษเก็บได้ภายในกำแพงคุกเมื่อวันที่

๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ^๒ ลักษณะของจดหมายเป็น "เบญจพรรณ
ชั้นเล็กชั้นน้อย" ประกอบด้วยกระดาษฟางบาง กระดาษหมกกระปองนมบาง กระดาษห่อ
ขนมปังบ้าง กระดาษหนังสือพิมพ์เขียนทับลงไปอีกที่หนึ่งบาง รวม ๑๑ ชั้น โดยเซ็นชื่อ
ร.ท.จรรยา ชั้นส่วนทั้งหมดนี้ เจ้าพระยามรรษไตให้เจ้าหน้าที่คัดลอกได้ความถึง ๑๔ หน้า
กระดาษหลุดสลับไป ใจความในจดหมายเล่าถึงข่าวที่ลือกันในคุกว่า พวกที่ถูกจับกุมจะได้
รับการอภัยโทษตามทัณฑ์ของ ร.ท.จรรยา ถือเป็นเรื่องที่ดีคาดไม่ถึงวาระรัชกาลที่ ๖

* จดหมายที่ ร.ท.จรรยา ขวางออกมานั้น เขียนถึง "เพื่อนรัก" โดยมีได้มี
การระบุชื่อ ร.ต.เจื้อแก่ประการใด หากแต่ตามพฤติกรรมของ ร.ต.เจื้อ ซึ่งทางราชการ
สืบทราบมาได้ว่า ได้ลักลอบส่งจดหมายติดต่อกับเพื่อนในคุกเสมอ ร.ต.เจื้อ จึงกลายเป็น
เป็นบุคคลของสงสัยและถูกจับในที่สุด

๑ จำนวนเงินที่นายสืบ พลทหารบริจาคมี่ทั้งหมด ๘ บาท ๒๕ สตางค์ หจข.
เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๒ จดหมายลับตรีคำถึง ร.ต.เจื้อ (๒๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

๒ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๕ จดหมายเจ้าพระยามรรษไตกราบบังคมทูล
รัชกาลที่ ๖ ๑๖ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑.

จะทรงสำนึกผิด อย่างไรก็ตามขอความที่กล่าวมาคงถึงรัชกาลที่ ๖ นั้นแล้วแต่เป็น
ถ้อยคำที่หมื่นพระบรมเชษฐาภาพ แม้จะแสดงความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณและ
เปลี่ยนทัศนคติเรื่องพระราชจริยวัตร แต่ก็เป็นไปในทำนองเสียสติถึงความตอนหนึ่งว่า

----ความจริงควรชมเชยเขา เป็นเด็กอ่อนสอนง่ายดีมาก---ตั้งแต่
เขากลับมาจากเมืองนอก ก็มาตกอยู่ในวงอัยเด็กกอมมือที่ไม่รู้จักสีสา
คุณพระ คุณเจ้า อะไรทำอะไร ก, ขอกระดิกหูหรือยัง ---เมื่อนั้นก็ไม่มี
ความรู้ที่ระบุให้ทำการอื่น นอกจากจะให้เล่นโยนเลนละครเพื่อเป็นการ
สนุกสนานไปตามภาษาของเด็ก ---ต่อ ๆ มาโค่นเพื่อเสียเขาอีก เรื่อง
เสียชาติของยอมรับว่าไอเดียนะดีหรือก ชาติโดยเสียยั้งก็ว่ายังไม่
เหมาะกะกับสมัยและมันเกินไปหน่อย จนถึงกับทำให้เสียเวลาของรัฐบาล
มากมาย และทำให้เมืองเราจนลงไปอีกมากเท่านั้น เวลานี้เขาก็ได้
รู้สึกความผิดของเขาแล้ว----

ด้วยความหวังว่าจะได้รับการปล่อยตัว ร.ท. จรูญจึงขอให้เพื่อนช่วยดำเนินการ
๒ เรื่อง คือ เรื่องแรก เป็นการวางแผนเตรียมงานฉลองหลังจากคณะ ร.ศ. ๑๓๐
พ้นโทษ ตามแผนที่ ร.ท. จรูญ วางไว้ นั้นจะมีทั้งการสวนสนามและกราบบังคมทูลเชิญ
ให้รัชกาลที่ ๖ พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ พระราชทานน้ำมนต์ให้ทหารที่ได้รับการ
อภัยโทษ ฯลฯ ส่วนเรื่องที่สองเป็นการขอให้เพื่อนช่วยสืบหาตัวผู้ที่คิดจะกระทำการ
ประทุษร้ายต่อรัชกาลที่ ๖ ที่มาของเรื่องนี้มีอยู่ว่า ร.ท. จรูญ ใ้รับจดหมายจากสมาชิก
คนหนึ่ง* เขียนมาว่าจะหาทางช่วยเหลือเพื่อน ๆ ในคุกด้วยการลอบปลงพระชนม์
รัชกาลที่ ๖ ชาวเรื่องนี้ทำให้ ร.ท. จรูญ รอนใจเพราะเกรงว่าจะทำให้พวกนักโทษ
ร.ศ. ๑๓๐ ต้องพดอยได้รับผลร้ายไปด้วย เพราะฉะนั้นจึงให้เพื่อนช่วยหาทางสืบหา

---

* ผู้เขียนจดหมายถึง ร.ท. จรูญ มิได้ลงชื่อ แต่ใช้เครื่องหมายแทน
ซึ่ง ร.ท. จรูญ ก็จำไม่ได้ว่าเป็นเครื่องหมายของผู้ใด

ตัวผู้เขียนจดหมาย และชี้แจงให้ผู้นั้นทราบถึงการเปลี่ยนพระราโชบายของรัชกาลที่ ๖ ที่มีต่อนักโทษกบฏในทางที่ดีขึ้น ถึงกับมีข่าวว่าจะปล่อยตัวในเร็ววัน

ข้อความในประการนี้ทำให้ทางราชการไหวตัว เฉพาะอย่างยิ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้มีรับสั่งให้จับกุมตัวผู้ต้องสงสัย คือ ร.ต. เจือ ทันที ทั้งนี้ด้วยทรงมีพระดำริว่า การปล่อยทิ้งไว้แม้จะเป็นช่องทางที่จะสืบข่าวต่อไปแต่ก็อาจจะเป็นอันตรายได้ เพราะฉะนั้นจึงทรงให้จับเสียแต่โดยเร็ว

เกี่ยวกับตัว ร.ต. เจือ นี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ทรงมอบให้ ร.อ. ชูบุญทร กาจกำจร ติดตามพฤติกรรมมาโดยตลอด^๑ ซึ่งได้รับรายงานว่า ร.ต. เจือ ยังคงลักลอบส่งจดหมายติดต่อกับเพื่อนในคุกและชักชวนผู้อื่นให้เข้าร่วมดำเนินการแย่งชิงผู้ต้องสงสัยและเปลี่ยนระบบการปกครอง ความในรายงานนั้นตรงกับหลักฐานที่ทางราชการยึดได้จากบ้าน ร.ต. เจือ^๒ และจากการรายงานของ ร.อ. หลวงยอดอาวุธ ผู้รั้งบังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ซึ่งเป็นบังคับบัญชาของ ร.ต. เจือ ได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของ ร.ต. เจือ ไว้ว่า เป็นผู้ที่มีความประพฤติไม่ดีมานานแล้ว และทางราชการได้เคยเสนอขอขยายตำแหน่งมา ๖ ครั้ง คือครั้งที่ ๑

^๑ หจช. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๑๒ ฉายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ (๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ หลักฐานที่ทางราชการยึดได้จากบ้าน ร.ต. เจือ มีทั้งหมด ๒๐ ชิ้น ส่วนใหญ่เป็นจดหมายติดต่อกันระหว่าง ร.ต. เจือ กับเพื่อน ๆ ที่อยู่ในการ แยกจดหมาย นายสิบ รายงานเรื่องการเรียกรไ้เงิน พร้อมทั้งยังมีสมุดบันทึกส่วนตัว

เมื่อเดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ ครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนมิถุนายน ปีเดียวกัน แต่ยังไม่ทันได้รับการอนุมัติ ก็เกิดเรื่องการประชุมของนายทหารศึกษาเปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. เจ็ด เป็นผู้หนึ่งที่ติดจำกุมตัว แต่ได้ให้การปฏิเสธซึ่งตามที่ชนะของ ร.อ. หลวงยอคอวฐนั้น ไม่เคยเชื่อตามคำให้การของ ร.ศ. เจ็ด แต่ประการใด อย่างไรก็ตาม ในระหว่างที่ไต่ถาม คำสั่ง ให้เป็นนายทหารนอกราชการ และถูกกักบริเวณอยู่ในกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ร.ศ. เจ็ด ก็ยังคงเที่ยวพูดจาชักชวนให้นายสิบพลทหารมีความคิดมิชอบต่อตัวผู้ปกครอง เช่นกล่าว่า " -- ที่นายเขาอธิบายเรื่องราวอะไรกันต่าง ๆ เดียวนี้มัน มันก็โกหกทั้งสิ้น นายใหญ่สั่งให้โกหก มันก็ต้องโกหกกันลงมาเป็นชั้น ๆ "

นอกจากจะมีพฤติกรรมในทำนองที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลแล้ว ร.ศ. เจ็ด ยังเป็นผู้ที่คิดความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ขอสรุปดังกล่าวดำเนินจากหลักฐานชั้นหนึ่งที่ยึดได้จากบ้าน ร.ศ. เจ็ด เป็นส่วนตัวซึ่งมีคำถามเกี่ยวกับภารกิจของทหารในเรื่องการเมือง บันทึกเรื่องนี้ ร.ศ. เจ็ด เขียนหลังจากที่ไปพบ "ผู้ใหญ่" ท่านหนึ่ง ซึ่ง ร.ศ. เจ็ด เรียกว่า "โตเต๋า" ลักษณะของบันทึกเป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ได้รับฟังมา เช่น ในความตอนหนึ่งว่า

--ที่โตเต๋าวาไม่ไชนาที่ทหารคิด ใครเป็นผู้คิดเล่า--เมื่อราษฎรจนทหารอดโหย ความอยู่ดีศรีธรรมยาก ความจนมาก ชะโมยมมาก บ้านเมืองฉิบหาย ทหารรวยไม่มี---

^๑ หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๑ รายงานหลวงยอคอวฐ (๑๘ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑)

^๒ หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๑ บันทึกของสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ถึงนายพลเอกพระยาสิทธิราชเคโจไชย ประธานกรรมการไต่สวนเรื่องทหารก่อกองกำเรือบ (๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑)

^๓ หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๒ บันทึกของ ร.ศ. เจ็ด ในหนังสือต่าง ๆ ที่ทางราชการคนไต่ถามจากบ้าน ร.ศ. เจ็ด.

ตามทัศนะของ ร.ต.เจือ ถือว่า ทหารกับบ้านเมืองเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกเพราะ "ถ้าไม่มีบ้านเมือง ทหารก็ไม่มี" ควบการยึดมั่นในความคิดดังกล่าว ร.ต.เจือ จึงยังคงดำเนินการเกลี้ยกล่อมรัชชชนใหม่บรรดาทหารและพลเรือนเข้าร่วมขบวนการแย่งชิงตัวนักโทษและเปลี่ยนระบบการปกครองในที่สุด

ประมวลจากหลักฐานที่ขุดได้จากบ้าน ร.ต.เจือ และตามรายงานตลอดจน คำให้การของผู้ที่เกี่ยวข้อง^๒ ทำให้ทางราชการสรุปความผิดของ ร.ต.เจือ ได้ว่า "เป็นผู้ที่คิดเกลี้ยกล่อมคนจะเข้าแมงพรรคพวกที่ถูกขังในเวลาหนึ่งเวลาใด สู้แต่จะมีโอกาส กับพยายามประทุษร้ายพระเจ้าแผ่นดิน"^๓ จึงถูกตัดสินประหารชีวิตพร้อมกับผู้ก่อการคนสำคัญอีก ๒ คน คือ ร.อ.ขุนหวัยหารพิทักษ์ และ ร.ท.จรรยา ณ บางช้าง กล่าวโดยสรุปการที่สมาชิกคณะ ร.ศ.๑๓๐ ต้องถูกจับกุมตัวและถูกตัดสินลงโทษด้วยกันทั้งหมดนั้น สืบเนื่องจากสาเหตุหลายประการ ทั้งจากที่มีผู้นำความลับไปรายงานต่อทางราชการ และจากจุดอ่อนภายในคณะเอง

^๑ ความคิดเรื่องเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ พิจารณาได้จากถ้อยคำที่ ร.ต.เจือ ใช้ในการส่งข่าวกับเพื่อนฝูงที่อยู่ในคุก เช่น "เขาจะให้กูถือธงรีบปีลิด นำหน้าขบวน--" หรือจะ "ถวายนั่งสี่ มึงค้ำให้ กออยู่ใตกฎหมาย--" หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๒ หนังสือที่คนใดเกี่ยวกับตัว ร.ต.เจือ

^๒ ผู้ที่ทางราชการเรียกตัวมาให้การเกี่ยวกับคดี ร.ต.เจือ โดยเฉพาะนั้นมี ทั้งหมด ๔ ท่าน ในจำนวนนี้มี ร.อ.ขุนยุทธการกำจร ร.ท.ขุนภาษาศรีรัตน์ ร.อ.หลวงยอดอาวุธ นายฉะออน (กระทรวงธรรมการ) ตลอดจนนายสืบพลทหารที่ ร.ต.เจือ ได้ทำการชักชวนเกลี้ยกล่อมด้วย หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๑ คำชี้แจงและคำให้การในส่วน

^๓ หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๑๗ คำพิพากษาโทษเรื่องนายทหารบก นายทหารเรือ และบุคคลพลเรือนซึ่งก่อการกำเริบ ร.ศ.๑๓๐ (วันที่ ๔ พฤษภาคม ร.ศ.๑๓๑)

หลังจากการเสนอรายงานฉบับแรกแล้ว ร.อ.ยุทธ ได้เข้าร่วมประชุม
อีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ในวันนี้สมาชิกบางคนถูกจับกุมตัวบ้างแล้ว
แต่ทางคณะยังไม่ทราบเรื่องราวของฉบับที่สองของ ร.อ.ยุทธ เป็นการให้รายละเอียด
เพิ่มเติมเรื่องจำนวนสมาชิก และการติดต่อขออาวุธของคณะ

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ร.อ.ยุทธ เริ่มดำเนินการสืบความลับของคณะ
ร.ศ. ๑๓๐ หลังจากที่ไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
โดยเริ่มแต่การตามหาตัว ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ และจึงเข้าร่วมประชุมกับคณะ
เป็นครั้งแรก เมื่อใดก็ตามอย่างไรจึงนำเสนอต่อทางราชการเป็นระยะ ๆ ในลักษณะ
เช่นนี้ อาจพิจารณาได้ว่า ร.อ.ยุทธ คือผู้ที่ทางราชการกำหนดให้เป็นผู้สืบข่าวความ
เคลื่อนไหวของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ หลังจากที่ใครเบาะแสการตั้งสมาคมของบรรดา
นายทหารหนุ่มมาบ้างแล้ว

การสืบข่าวความลับของทางราชการมิได้กระทำโดย ร.อ.ยุทธ แต่เพียง
ผู้เดียว ทางฝ่ายสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิตก็ทรงมีสายสืบอยู่คนหนึ่ง ชาวการ
ประชุมและเรื่องราวของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ตามรายงานสืบความลับจากฝ่ายกรมพระ-
นครสวรรค์ฯ มีใจความตรงกับกรรายงานของ ร.อ.ยุทธ จะมีเพิ่มเติมก็แต่

เรื่องเดียวกัน โนทรายงานสืบความลับ ๒๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๐ ตาม-
รายงานที่เขียนขึ้นในวันนี้ ยืนยันว่าบุคคลที่ทางราชการจับกุมตัวไปแล้วนั้น เป็นผู้ที่ได้
เข้าร่วมประชุมจริง แต่อาจจะเป็นเพราะถูกชักชวนหรือไม่เข้าใจและเหตุ ที่ไม่ยอม
รับสารภาพ ก็คงเป็นเพราะ "ชลาตตกใจกลัวไทย".

ความเคลือบไหวของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ หลังจากที่นายทหารผู้หนึ่งของคณะสืบรู้ว่า
เสนาบดีกลาโหมเรียกประชุมนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่กระทรวงกลาโหม แต่สายลับของ
พระองค์รายงานว่า ทางคณะมิได้ล่วงรู้ใจความที่ประชุมกัน ไต่ถามไต่กันไปว่าคง
จะเป็นเรื่องเงินจะก่อการจลาจลในศก. ๑๓๑^๑

สายลับของกรมพระนครสวรรค์ฯ ไม่ปรากฏความซื่อเต็มหรือซื่อย่อแต่อย่างใด
เพราะการรายงานสืบความลับนั้น กรมพระนครสวรรค์ฯ เป็นผู้ทรงชักถามและทรง
เขียนบันทึกถวายพระองค์เอง แต่คาดว่าคงจะมีใชผู้ใดเขาร่วมประชุมกับสมาชิกของ
คณะ ร.ศ. ๑๓๐ เช่น ร.อ.บุษย์ เพราะข่าวความลับที่สายลับผู้นั้นได้นำมา "มาจาก
คำบอกเล่าของจีนเนี้ยว มิน ฟ่อง"^๒ ซึ่งกรมพระนครสวรรค์ฯ ทรงสงสัยว่าอาจจะ
เป็นคนที่เกี่ยวกับที่รับใช้อาวุธให้คณะ ร.ศ. ๑๓๐ บันทึกเรื่องสืบความลับของกรมพระนคร-
สวรรค์ฯ สรุปว่า "ทั้ง ๆ ว่าคุณไม่มีอะไรแปลกประหลาดไปกว่าที่ ร.ท.ย. รายงาน
ทางกระทรวงกลาโหม"^๓

อย่างไรก็ตามผู้สืบข่าวความลับที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลมาก ต้องนับว่า
คือ ร.อ. หลวงบุษย์กาจก่าจร เพราะนอกจากจะสืบข่าวการชุมนุมของคณะนายทหาร
ร.ศ. ๑๓๐ จนกระทั่งถูกทางราชการจับกุมแล้ว ร.อ.บุษย์ ยังเป็นผู้ที่ทางราชการ
มอบหมายให้ติดตามความเคลื่อนไหวของผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวหลังคำให้การในครั้งแรก
เพราะฉะนั้นทางราชการจึงถือว่า ร.อ.บุษย์เป็นผู้ที่กระทำการเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
และเพื่อตอบแทนความดีความชอบ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
จึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระราชทาน

^๑เรื่องเดียวกัน บันทึกตามคำบอกเล่าของผู้สืบความลับ บันทึกโดยสมเด็จพระ
กรมพระนครสวรรค์ฯ (ไม่ปรากฏวันที่)

^๒เรื่องเดียวกัน.

^๓เรื่องเดียวกัน.

ตำแหน่งราชองครักษ์ อันเป็นสิ่งซึ่ง ร.อ.หลวงยุทธกาจกำจร ปรารภนาเป็นที่สุด
 เรื่องนี้ไม่ปรากฏวาริชกาลที่ ๒ ได้มีพระราชกระแสรับสั่งแต่ประการใด หากผลที่
 ปรากฏก็คือทางราชการไต่ส่ง ร.อ.ยุทธ ไปศึกษายังประเทศฝรั่งเศสและต่อมาได้รับ
 พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ร.อ.หลวงสินาคโยธารักษ์ และพระยากำแพงรามในที่สุด
 เกี่ยวกับตัวบุคคลผู้นี้ภายหลังไต่ถูกจับกุมในกรณีกบฏบวรเดช (พ.ศ.๒๔๗๖) และถูก
 คอตาบในคุกบางขวางในเวลาต่อมา^๒

ในประเด็นเรื่องการสืบความลับนี้ กล่าวได้ว่า การที่ผู้สืบความลับสามารถ
 ทำงานจนสัมฤทธิ์ผลได้นั้น ในทางหนึ่งเป็นเพราะจุดอ่อนเกี่ยวกับการดำเนินงานของ
 คณะ ร.ศ. ๑๓๐ เอง

๒ คณะ ร.ศ. ๑๓๐ มีจุดอ่อนในการดำเนินงานอยู่หลายประการ
 กล่าวคือ

ก. ความต้องการสมาชิกเป็นจำนวนมาก ตามที่ทางคณะได้วางเป้าหมาย
 ไว้ว่า จะทำการเกลี้ยกล่อมทหารให้เข้าเป็นสมาชิกให้ไต่มากที่สุดนั้น ทำให้คณะได้
 ดำเนินการชักชวนเพื่อนนายทหารโดยทั่วไป โดยหวังในปริมาณมากกว่าที่จะคำนึง
 ถึงความเหมาะสมในประการอื่น ๆ การมีสมาชิกที่ล่วงรู้จุดประสงค์เป็นจำนวนมากนี้
 ยังผลให้เกิดปัญหาตามมาคือ ความยากในการควบคุม โดยเฉพาะในเรื่อง "คำพูด"

๑ หจข. เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๗/๑๔ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวง
 พิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๒ (๑๗ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๑).

๒ ร.ศ. เกรียง สุวีจันทร และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏร.ศ. ๑๓๐
 หน้า ๒๒๔ ๒ ๒๒๕.

ดังปรากฏหลักฐานว่านายทหารโคผู้กั้นถึงเรื่องความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เกือบทั่วทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นภายในกองร้อย หรือในการซ้อมรบ ถือเป็นเรื่อง
ที่รู้กันโดยทั่วไปในหมู่ทหาร ทั้งยังปรากฏว่านายทหารในระดับผู้บังคับบัญชาบางคน
เช่น พ.ท.มจ. พันธประวัติ (ผู้บังคับการกรมทหารช่างที่ ๑) โคทราบถึงความคิด
และการประชุมของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ด้วย^๑ เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าเวลาที่สมาชิก
นำเรื่องราวของสมาคมไปเล่าให้บุคคลภายนอกฟัง หรือคุยกันในระหว่างสมาชิกเอง
นับเป็นทางหนึ่งที่ทำให้ความลับรั่วไหล ไม่ว่าจะเป็นเพราะความตั้งใจหรือความประมาท
ก็ตามที่

ข. วิธีการเผยแพร่อุดมการณ์ของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้
คณะถูกจับกุมตัว ตามจุดมุ่งหมายที่จะใช้พลังประชาชนเป็นพื้นฐานการปฏิวัติ ทำให้
นายทหารกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ พยายามที่จะเผยแพร่แนวความคิดของกลุ่มตนไปยังประชาชน
ในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางนายทหาร พลทหาร หรือพลเมืองทั้งไทยและต่างชาติ
(ชาวจีน) โดยปราศจากความระมัดระวัง และมีได้คำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น
เพราะในทางหนึ่งการวิจารณ์รัฐบาลและผู้ปกครอง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่คณะใช้ในการ
การเผยแพร่ความคิดปฏิวัติ ย่อมถือได้ว่าเป็นความผิดสถานหนึ่ง โดยเฉพาะในสมัย
สมบูรณาญาสิทธิราชย์การนิทนายผู้ปกครองก็ถือเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ยิ่งเมื่อ
มีการวิจารณ์ถึงขั้นที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงเท่ากับเป็นการเพิ่มความผิด

^๑ หจช. เอกสาร ร. ๒๒. ๑๗/๑ คำให้การ ร.ต. กิมสูน (๒๒ เมษายน
ร.ศ. ๑๓๐), ม. ๑๗/๔ คำชี้แจง ร.ท. เชื้อ (๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) และ ม. ๑๗/๕
คำชี้แจง ร.ท. เงิน (๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐)

^๒ หจช. เอกสาร ร. ๒๒. ๑๗/๗ คำให้การ ร.ท. ชวง (๒ มีนาคม
ร.ศ. ๑๓๐).

ชั้นอุกฤษฏ์ คือ คติภพ ทอแผนดิน ความคิดในทำนองดังกล่าวนี้คนส่วนใหญ่ของประเทศ
ยังไม่คุ้นเคย แม้แต่ข้าราชการก็ยังมีส่วนหนึ่งที่ยังคงยึดมั่นและมีผลประโยชน์ร่วมกับ
ผู้ปกครองในระบบเดิม อุคมการของคณะ ร.ศ.๑๓๐ จึงยอมได้รับการจัดวางเป็น
ธรรมดา

ค. การดำเนินงานภายในสมาคมชาควรรักคุณ การประชุมนายทหาร
แต่ละครั้งชาควรรักคุณระมัดระวังเท่าที่ควร ทั้งมิได้มีการตรวจสอบสมาชิก และปราศจาก
ผู้สังเกตการณ์ฝ่ายคณะ แม้ในวันที่ ๒๕ มีนาคม ซึ่งสมาชิกบางคนถูกจับกุมตัวไปแล้ว
ทางคณะก็มีใจดวงรู้ มิได้มีการติดตามความเคลื่อนไหวของสมาชิกด้วยกันเองแต่ประ-
การใด นับเป็นการแสดงออกถึงการขาดความรอบคอบได้ประการหนึ่ง

ง. เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ทางราชการจับกุมตัวสมาชิกคณะ ร.ศ.
ได้เป็นจำนวนหนึ่งเนื่องมาจากกรกระทำของสมาชิกเอง เช่น ร.อ.ขุนทวยหาร-
พิทักษ์นำรายชื่อสมาชิกติดตัวไปโดยไม่จำเป็น เพราะฉะนั้นเมื่อถูกจับกุมตัว ทางราชการ
จึงได้รายชื่อผู้รวมคณะคนอื่น ๆ จากตัว ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์เอง ที่สำคัญก็คือ
ภายหลังถูกจับกุมตัว สมาชิกได้ให้การชี้ทอตกกันเอง ซึ่งในประเด็นนี้ทางราชการถือ
เป็นประโยชน์ในการดำเนินการติดตามจับกุมตัวสมาชิกที่ยังเหลืออยู่เพิ่มได้อีกเป็น
จำนวนมาก

การสอบสวนโทษพวกภพ ร.ศ.๑๓๐ ผลปรากฏว่าทางคณะกรรมการ
ทหารพิเศษได้ตัดสินลงโทษประหารชีวิต ๓ คน จำคุกตลอดชีวิต ๒๐ คน จำคุก ๒๐ ปี
๗๒ คน จำคุก ๑๕ ปี ๖ คน และจำคุก ๑๒ ปี ๓๐ คน แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานลดโทษ คือ โทษประหารชีวิตลดเป็นจำคุกตลอดชีวิต
จำคุกตลอดชีวิตลดเป็นจำคุก ๒๐ ปี และจำคุก ๒๐, ๑๕, ๑๒ ปี ในรอลงอาญาไว้
โดยไม่ต้องงดออกยศ รวมผู้ต้องคดีคุกเพียง ๒๓ คน .

หลังจากถูกตัดสินจำคุกได้ประมาณ ๓ สัปดาห์ นักโทษทหารทั้ง ๒๓ คน ได้ทูลเกล้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความว่า ได้รับพระราชอาญาเป็นที่เข็ดหลาบ ขอพระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ พนโทษออกมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เรื่องนี้รัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชดำริว่า ตามราชประเพณีแต่โบราณมา ยังไม่เคยที่จะพระราชทานอภัยโทษนักโทษที่ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยไว้โดยเร็ววันเช่นนี้ ทั้งจะเป็นธรรมเนียมไม่ดีสำหรับนักโทษทั้งหลายที่ต้องรับพระราชอาญาอยู่ที่จะมายกเอาการอุปสมบทเป็นเหตุอ้างว่าตนมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพื่อขอพระราชทานพระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้นักโทษคดีกฎ ร.ศ. ๑๓๐ ทั้งหมดจึงต้องรับพระราชอาญาอยู่จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๗ จึงได้รับการอภัยโทษ

หลังพ้นโทษ คณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐ ได้แยกย้ายกันไปประกอบอาชีพตามความถนัดของแต่ละบุคคล เช่น ร.ศ. โภย ออกไปทำงานโรงพิมพ์ (ภายหลังกลับไปอยู่บ้านเดิมที่เพชรบุรี), ร.ศ. เหมียญ เป็นเจ้าของร้านค้า ชื่อ "ห้างสินค้าไทย", ร.อ. เหล็ง (ขุนห้วยหารพิทักษ์) ตั้งห้างขายยาชื่อ "โยคีสถาน" (ภายหลังเปลี่ยนเป็นห้าง "ศรีจันทร์") ร.ศ. สอน วงษ์โต กลับเข้ารับราชการ เป็นต้น^๒ อย่างไรก็ตามการประกอบอาชีพในระยะเริ่มแรกเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะทางฝ่ายรัฐบาลได้ส่งคนออกสอดแนมความประพฤติอยู่ตลอดเวลา จนจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะ ร.ศ. ๑๓๐ จึงพ้นมลทินด้วยพระราชนิพนธ์นิโรโทษกรรมของคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

^๑ หจข. ร. ๖ บ. ๑๗/๑๘ เรื่องนักโทษพวกก่อการกำเริบขอพระราชทานอภัยโทษ (๑๒ - ๒๐ มิถุนายน ๒๔๕๕).

^๒ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, "ประวัติสังเขปร้อยตรี เหมียญ" ใน เหรียญรางวัล, หน้า ๓.

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ สมาชิกของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ บางคนยังกลับเข้าสู่วิถีทางการเมืองใหม่อีกครั้งหนึ่ง เช่น ร.พ. จรูญ ณ บางช้าง ใ้รับการขอร้องจากคณะราษฎรให้รายงานทางคานกฎหมายเพื่อเตรียมประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ทั้งยังได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ ๑ พร้อมกับเพื่อนร่วมคณะคือ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์ และเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ทางคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ก็ได้รับเลือกเป็นตัวแทนถึง ๓ คน มี ร.ท. ทองคำ คล้ายโอภาส (ส.ส. จังหวัดปราจีนบุรี), ร.ศ. ถัด รัตนพันธุ์ (ส.ส. จังหวัดพัทลุง), ร.ศ. สอน วงษ์โต (ส.ส. จังหวัดชัยนาท) เป็นต้น

ขบวนการของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ได้เริ่มจากจุดประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ หากแต่ต้องจบลงด้วยอำนาจการปราบปรามของรัฐ เหตุการณ์ที่เรียกว่า "กบฏ ร.ศ. ๑๓๐" จึงเป็นเพียงแค่วิถีความคิดและการเตรียมแผนงาน "การปฏิวัติ" ยังมีได้เริ่มดำเนินการ พวกทหารที่ทางรัฐบาลถือว่าเป็น "กบฏ" ถูกจับกุมและลงโทษตามกฎหมายของบ้านเมือง.

อย่างไรก็ตามเรื่องราวของกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ที่ทางฝ่ายรัฐบาลพยายามจะแถลงการว่า "สงบเรียบร้อยลงด้วยดี" นั้น แท้ที่จริงได้กลายเป็นปมปัญหาของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องการแสดงออกทางความคิดของแต่ละฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน หรือบุคคลผู้เข้ามามีส่วนร่วมพัวพันในเหตุการณ์ครั้งนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการแสดงความพยายามที่จะคลี่คลายปมปัญหาดัง ๆ อันสืบเนื่องมาจากกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ดังจะไดกล่าวเป็นประเด็น ๆ ไป

๑ ร.ศ. เกรียงยุ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ .

ข่าวสารและข่าวลือเรื่องกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

การจับกุมนายทหารซึ่งชุมนุมกันเพื่อคิดจะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) นั้น แม้จะมีชื่อเรื่องเล็กน้อยและเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพของราชบัลลังก์ แต่รัฐบาลก็ได้จัดการแถลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้สาธารณชนทราบแก่ประการใด ผลก็คือทำให้เกิดข่าวลือและการวิพากษ์วิจารณ์ไปต่าง ๆ นานา

นอกจากจะลือกันในวงในแล้ว คณะทูตของประเทศต่าง ๆ ประจำประเทศไทยยังได้พยายามสืบข่าวและรายงานให้รัฐบาลของตนได้ทราบ ทั้งยังมีการนำไปเผยแพร่ในสื่อมวลชนต่างประเทศอีกด้วย การแพร่ข่าวเรื่องกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศทั้งในอังกฤษและอเมริกา เช่น The New York Herald, The Evening Star, The Times, The Sun, The Washington Post เป็นต้น เนื้อหาส่วนใหญ่เสนอว่า มีคณะทหารหนุ่มและพลเรือนกลุ่มหนึ่งชุมนุมกันเพื่อเป็นกบฏต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยให้เป็นสาธารณรัฐ แต่ถูกทางรัฐบาลจับกุมตัวไว้ก่อนการที่หนังสือพิมพ์ต่างประเทศเสนอข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในลักษณะเช่นนี้ ทำให้ข้าราชการและคนไทยในต่างประเทศพากันเล่าลือไปต่าง ๆ นานา หลวงสรรพกิจปริชา อุปทูตไทย ประจำกรุงวอชิงตันจึงต้องมีหนังสือทูลถามมายังเสนาบดีต่างประเทศ (สมเด็จพระบรมราชเทวีมหาจักรพรรดิ) และพระองค์ใดทรงชี้แจง พร้อมทั้งมีคำสั่งไปยังสถานทูตไทยในประเทศต่าง ๆ เพื่อได้จัดการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้เป็นแนวเดียวกันว่า กรณีที่นายทหารหนุ่มกลุ่มหนึ่งก่อการกบฏโดยมีแผนที่จะปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อจะสถาปนาสาธารณรัฐขึ้นนั้น บัดนี้เหตุการณ์สงบเรียบร้อยแล้ว ทางฝ่ายรัฐบาลได้จับกุมตัวนายทหารที่คิดกบฏไปประมาณ ๒๐ คน เสนาบดีต่างประเทศใดกล่าวร้ายในคำชี้แจงสาเหตุ

ที่รัฐบาลจับกุมกลุ่มทหารนี้ มีใจเพราะความผิดที่คิดเรียกร้องรัฐธรรมนูญเพราะรัชกาลที่ ๖ เอง ทรงมีน้ำพระทัยกว้าง ทรงเขาพระทัยเรื่องประชาธิปไตยและพร้อมที่จะให้เสรีภาพแก่ประชาชน เหตุที่รัฐบาลจับกุมตัวนั้นเป็นเพราะทหารจะใช้วิธีการรุนแรงและจะทำลายสถาบันกษัตริย์^๑

ส่วนทางหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยนั้น หนังสือพิมพ์ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานใหม่เขียนโคตึกขามี่เฉพาะ "สยามออบเซอร์เวอ์" หนังสือพิมพ์ฉบับนี้โคลงข่าวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการจับกุมตัวนายทหารผู้คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นลำดับมา การเสนอข่าวจะเป็นการรายงานความกับหนาเรื่องจำนวนและรายนามผู้ที่ถูกจับกุมพร้อมทั้งการปฏิบัติงานของรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น รัฐบาลได้จับกุมตัวหัวหน้าคนสำคัญ ๆ ไว้ไคแล้ว มี พ.ท.หลวงวิมเนศร์ ประดิษฐ์วิทย์ ร.ท.จรรยา, ร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์, ร.ท.เทริชญ, ร.ท.บุญ และยังมีอีกหลายสิบคนที่หนังสือข่าวยังไม่ทราบชื่อนี้^๒ หรือข่าวนายอุทัยถูกเรียกตัวไปสอบสวนเป็นครั้งที่สอง โดยระบุว่า "ครั้งนี้กระทรวงนครบาลเรียกตัวไปกักไว้เพื่อไคสวนทอไปอีกโดยไม่มีมูลอะไรสักอย่าง"^๓ หรือข่าวเรื่องหลวงวิมเนศร์ไครับการประกันตัวให้ออกมา^๔ ตลอดจนถึงรายงานเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่งตั้งกรรมการพิจารณาโทษ^๕

^๑ หจข. เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๗/๑๘

^๒ "ทหารบกกำเริบ" สยามออบเซอร์เวอ์ (๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) : ๓.

^๓ "ทหารบกกำเริบ" สยามออบเซอร์เวอ์ (๑๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) : ๓.

^๔ "ทหารบกกำเริบ" สยามออบเซอร์เวอ์ (๒๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) : ๓.

^๕ "ทหารบกกำเริบ" สยามออบเซอร์เวอ์ (๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐) : ๒.

ข่าวสารที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้นำมาลงส่วนใหญ่จะได้หลักฐานมาจากฝ่าย
 รัฐบาลบ้าง วิเคราะห์เองบ้าง และสัมภาษณ์เจ้านายบางพระองค์บ้าง บทสัมภาษณ์
 ที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ ข้อสรุปและข้อคิดบางประการของเจ้าฟ้า ฯ
 กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ที่ประทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ว่า ผู้คิดการ
 เปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้นแบ่งออกได้เป็น ๓ พวกคือ พวกแรกเป็นคนในบังคับ
 สยาม เชื้อจีน มีนายแพทย์เอกเป็นหัวหน้า เป็นพวกที่มีความรู้ดีกว่าพวกอื่นทั้งมีจำนวน
 มากกว่าควย พวกที่สองมีร้อยโทอักษรทหารเป็นหัวหน้า พวกที่สามมีร้อยโทเป็นหัวหน้า
 สองพวกหลังนี้มีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นคอนสติติวชันแนล
 มอนาร์คี แต่มีเสียงสนับสนุนผู้พวกแรกที่ต้องการเป็นรีพับลิคไม่ได้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า
 กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการเรียกร้องการเปลี่ยน
 แปลงการปกครองของเหล่าทหารในครั้งนั้นว่า พระองค์เองก็ทรงสนพระทัยในการปฏิ
 วัติเพื่อราษฎรและพอพระทัยในการปกครองแบบคอนสติติวชันแนลกอเวอรนเมนต์
 คือ มีสภาเป็นที่ประชุมปรึกษาราชการแผ่นดิน ทรงย่ำว่าหากประเทศไทยสมควรที่
 จะมีระบอบการปกครองเช่นนี้ พระองค์จะทรงเป็นผู้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงถามว่าจะพระราชทานให้ตามความประสงค์ของ
 ราษฎร แต่ทว่าระบบการปกครองดังกล่าวนั้น "ยังไม่สมควรที่จะจัดการได้" ๒
 เพราะราษฎรยังไม่มีความรู้ความสามารถที่จะรับผิดชอบในการสำคัญที่จะมีรัฐบาล
 เช่นวันนี้ได้

๑ "ทหารบกกำเริบ" สยามออบเซอร์เวอร์ (๘ มีนาคม ร.ศ.๑๓๐) :

๒ - ๓.

๒ เรื่องเดียวกัน.

อย่างไรก็ตาม แมว่าทางฝ่ายผู้ปกครองและรัฐบาลจะพยายามแถลงข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเข้าใจว่าเหตุการณ์ใดคลี่คลายไปในทางที่ดี โดยพยายามเบี่ยงเบนประเด็นเรื่องการจับกุมว่ามีไซ เพราะผู้ที่ถูกจับมีความคิดนอกกรอบ ก็คือคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่เป็นเพราะคิดจะประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพยายามที่จะยุยงให้เกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้นภายในกองทัพ การแถลงข่าวในทำนองดังกล่าวมิได้ทำให้บรรดาสื่อมวลชนโดยเฉพาะชาวต่างประเทศลดความสนใจลงแต่ประการใด ตรงกันข้ามกลับมีการวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ในครั้งนั้นอย่างกว้างขวาง เฉพาะในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศและรายงานของทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ได้พยายามสืบหาสาเหตุ ที่มา และข่าวคราวเกี่ยวกับคดีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ อย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่น หนังสือพิมพ์ต่างประเทศฉบับหนึ่งลงข่าววิเคราะห์ว่า การชุมนุมเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะทหารไทยในครั้งนั้น เป็นเพราะได้รับแรงจูงใจจากการปฏิวัติในตุรกี และจีน^๒ หรือในรายงานของทูตอังกฤษ ซึ่งได้ติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์มาโดยตลอด ได้รายงานถึงสภาพการณ์และบรรยากาศในช่วงนั้นว่า มีข่าวลือจากหลายแหล่งระบุว่าได้มีการลักลอบส่งลูกระเบิดมาจากประเทศจีนโดยซ่อนอยู่ในรังผลส้ม แต่ทางราชการก็มีได้พบหลักฐานแต่ประการใด^๓ ในรายงานฉบับเดียวกัน

^๑สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ F.O.371/1473 Mr. Arthur Peel to Sir Edward Grey, date March 6, 1912.

^๒หจข. เอกสาร ร.๖ น.๑๗/๑๕ New York Sun, March 12, 1912.

^๓สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ F.O.371/1473 Movement in Siam for establishment of a Constitutional Monarchy; dated March 7, 1917.

นี่ยังได้สะท้อนภาพสภาวะของพวกทหารที่ถูกจับกุมว่า

---ทุกคนมิได้แสดงความหวาดกลัวไว้ปรากฏ เขาทั้งหลายได้ตั้งใจ
แน่วแน่ที่จะตายเพื่อประเทศชาติ คางเตรียมพร้อมที่จะปลดแอก
ประเทศไพบนจากความกดขี่ ซึ่งฉาแผนการอันฉลอมเหลว ก็จะมีผู้
ดำเนินสืบต่อไป สมาชิกกอกการไคมีอยู่ทั่วทุกสาขา จังหวัด มณฑล
แมกระทั่งบรรดาภาคเล็ก ราของครักษ์ ของรัชกาลที่ ๒ ก็พบว่า
ไคเข้ามาเป็นสมาชิกของขบวนการนี้---

ตามทัศนะของนักการทูตชาวคางประเทศ ไคไคขอสรุปเกี่ยวกับ
เหตุการณ์ในครั้งนี้ว่า เป็นเรื่องที่จะได้รับความเห็นอกเห็นใจและเชื่อว่า
การคิดชุมนุมกันของคณะทหารเพื่อกระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี
(ร.ศ. ๑๓๐) คงจะได้รับความสนับสนุนจากเจ้านายบางพระองค์ คือ สมเด็จเจ้าฟ้า
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ผู้ซึ่งเป็นองค์รัชทายาท และกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้มีความคิดเห็นรุนแรง ซึ่งจะต้องเป็นผู้เห็นในเหตุการณ์
ครั้งนี้ด้วย

ชาวสื่อเรื่องกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ในประเด็นผู้อยู่เบื้องหลังหรือผู้สนับสนุน
การกบฏ ยังคงแพร่สะพัดและเป็นหัวข้อวิพากษ์วิจารณ์ในหมูชนทั่วไป โดยทิ้งให้เป็นปัญหา
ที่รอเวลาในการพิสูจน์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ F.O.371/4509

Mr.Arthur Peel to Sir Edward Grey, April 6, 1917.

ปัญหาอยู่เบื้องหลังการกบฏ

ภายหลังการจับกุมและการสอบสวนสิ้นสุดลงแล้ว มีข้อสังเกตจากคำให้การว่า ความคิดปฏิวัติของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ใ้รับอิทธิพลมาจาก ๒ แนวทางคือ พวกหนึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากการเรียนรู้เรื่องลัทธิการเมืองและการปลุกฝังเรื่องชาติสำนักจากระบบการศึกษาของโรงเรียนทหาร ซึ่งผู้ทำหน้าที่สอนและสนับสนุนวิทยากรในแขนงดังกล่าวคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ส่วนอีกแนวทางหนึ่งนั้น ใ้รับอิทธิพลจากการปฏิวัติในประเทศจีน กลุ่มนี้มี ร.อ.ขุนหวัยหารพิทักษ์ และ พ.ท. หลวงวิษเนศร์ ประดิษฐ์วิทย์ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ทางการยึดได้จากบ้าน หลวงวิษเนศร์ฯ ซึ่งมีหนังสือพิมพ์คัดเกี่ยวกับการกบฏในจีน ทั้งยังมีรูปของซุนยัตเซ็นอยู่ที่บ้าน และมีการชักชวนให้เพื่อนสมาชิก ร.ศ. ๑๓๐ ไปดูภาพดังกล่าว ส่วน ร.อ. ขุนหวัยหารพิทักษ์นั้น นอกจากเป็นผู้ที่สนใจการปฏิวัติของประเทศต่าง ๆ แล้ว โดยเชื้อชาติของนายทหารผู้นี้ยังเป็นคนจีน ประกอบกับการติดต่อกับคนจีนในการสั่งซื้ออาวุธ ขอสรุปที่ได้จากประเด็นนี้ก็คือ ทหารพวกที่นิยมการปฏิวัติในจีนอาจจะติดต่อบริการช่วยเหลือจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลในหมู่มนุษย์คนจีน ในประเด็นนี้พระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ได้แสดงความสงสัยผู้นำของชาวจีนในประเทศไทยบางคน คือ นายเขี้ยวสุกเส็ง เหตุผลที่ทำให้แต่ละท่านเป็นที่สงสัยนั้น ดังจะได้อธิบายละเอียดเป็นประเด็นไป

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๗/๗ คำให้การ ร.ท.ชวง (๒ มีนาคม -
ร.ศ. ๑๓๐).

ก. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

ในบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง ๓ พระองค์ที่พวกกบฏอ้างพระนามนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงได้รับความกระทบกระเทือนมากที่สุด เพราะพวกกบฏมิได้เอ่ยถึงพระนามในความหมายเฉพาะจะให้เป็นผู้ปกครองคนต่อไป ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เท่านั้น หากทว่าตามคำให้การจะมีการอ้างถึงคำสอนของ พระองค์ พระปรีชาสามารถและความจงรักภักดีที่เหล่าทหารถวายแด่พระองค์ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชาของทหารส่วนใหญ่ที่ถูกจับกุม ที่สำคัญก็คือหลักฐานที่ค้นได้จากบ้านของพวกกบฏบางคนยังมีข้อความที่พาดพิงถึงพระองค์ด้วย

พิจารณาโดยส่วนรวม นายทหารบกที่เข้าร่วมชุมนุมกันเพื่อทำการเปลี่ยนแปลง การปกครองและถูกทางราชการจับกุมตัวไว้ได้ทั้ง ๕๕ คนนั้น กล่าวได้ว่าทั้งหมดคือ นายทหารผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถในฐานะ แทนเสนาบดีกลาโหม หากจะพิจารณาเฉพาะนายทหารในสังกัดกรมกองที่ทรงเป็น ผู้บังคับบัญชาโดยตรงนั้น ก็พบว่ามิใช่น้อย กล่าวคือ เป็นนายทหารสังกัด กรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์ ที่พระองค์ทรงเป็นผู้บังคับการจำนวน ๗ คน นายทหารสังกัดโรงเรียนนายร้อยที่ทรงรั้งตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาจำนวน ๔ คน สังกัดกรมเสนาธิการ ซึ่งทรงเป็นเสนาธิการทหารบกจำนวน ๑๐ คน รวมเป็นนาย- ทหารใต้บังคับบัญชาโดยตรงของพระองค์จำนวน ๒๑ คน จากจำนวนนายทหารที่ถูก ลงโทษทั้งหมด ๕๕ คน นอกจากในฐานะผู้บังคับบัญชาแล้ว พระองค์ยังทรงอยู่ในฐานะ

"พระอาจารย์" ของบรรดานายทหารทั้งหลาย ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก และมีอยู่มิใช่น้อยที่เป็นมหาคณิกในพระองค์

นอกจากจะทรงพัวพันกับพวกกบฏโดยฐานะและตำแหน่งหน้าที่แล้ว พระองค์ยังถูกอ้างถึงพระนามบ่อยครั้งที่สุด จากคำให้การของนายทหารซึ่งถูกจับกุมตัว การอ้างพระนามนั้นเป็นไปในทำนองชื่นชมในพระปรีชาสามารถและถวายความจงรักภักดีในฐานะผู้นำของกองทัพซึ่งทรงให้ความหวังใยแก่บรรดาทหารโดยทั่วหน้ากัน ขอความที่พวกกบฏใช้ในการประกาศพระเกียรติคุณของพระองค์นั้น เช่นว่า

---ทรงเป็นคนจริง--- ทำการเด็ดขาด คิดบำรุงทหารซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศโดยแท้-- ความอดทนของพระองค์หาแน้น เจ้าฟ้าทุกพระองค์ก็สู้ไม่ได้-- ซอมรบที่ไรเสด็จทุกคราว ฝนตกก็เสด็จ-- หนังสือการสงครามซึ่งทรงแต่งไว้คือพิเศษจริง---

นอกจากจะเอ่ยถึงถวายความชื่นชมในพระปรีชาสามารถแล้ว ยังมีการอ้างถึงคำสอนของพระองค์ประกอบกับความศิกของเหล่าทหารในการที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกด้วย เช่น เมื่อกล่าวถึงสภาพความลาหลังของประเทศไทย ก็ได้อ้างถึงคำสอนของ "พระอาจารย์" ว่า เคยประทานคำอธิบายว่าเหตุที่ประเทศไทยเรื้อรังมานาน บุคคลขาดความกระตือรือร้นนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะไม่ได้ทำสงครามมาตั้ง ๕๐ - ๖๐ ปี คนในประเทศจึงพากันขลาดหมด พวกทหารต่างถือกันว่าปัญหาต่าง ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจง ร.ต.ปลั่ง (๒ มีนาคม ร.ศ.๑๓๐)

^๒ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๗/๕ คำชี้แจง ร.ท.ทองคำ (๑ มีนาคม

ร.ศ. ๑๓๐)

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ที่คณะ ร.ศ. ๑๓๐ เสนอมานันต์แล้วแต่เป็นเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลก
 ประชานาถ "ทรงทราบอยู่แล้ว" เพราะฉะนั้นเหล่าทหารจึงหมายที่จะยึด
 พระองค์เป็นหลักของประเทศ ทหารบางนายได้ถวายพระสมัญญานามแด่พระองค์ว่า
 "เจ้าพอนโปเลียน"^๒

ความเชื่อต่อศรัทธาของเหล่าทหารที่มีต่อพระองค์นั้น นอกจากจะแสดงออก
 โดยวาจาแล้ว ทหารหลายนายยังได้แสดงความหวังว่าพระองค์จะทรงช่วยเหลือพวกที่
 ถูกจับกุมไบบางไม่มากก็น้อย ก็จะได้เห็นได้จากจดหมายติดตอระหว่าง ร.ท. จรูญ
 ซึ่งถูกคุมขังกับ ร.ศ. เจือ ซึ่งทางการปล่อยตัวออกไป เพราะไม่มีหลักฐานความผิด
 จดหมายดังกล่าวมีใจความพาดพิงถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ คือโดยที่
 ร.ท. จรูญได้ขอให้ ร.ศ. เจือ นำภรรยาของตนไปเฝ้าพระชายาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า
 กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเพื่อ "ขอให้กราบบังคมทูลอ้อนวอนขอโทษกับทุลกระหม่อม
 เล็ก"^๓

การที่ทหารหวังในความช่วยเหลือจากพระองค์นั้น อาจจะเป็นเพราะเหตุบุคคล
 ประการหนึ่งคือ พระองค์เคยทรงช่วยเหลือเหล่าทหารโดยเสมอมา ดังเช่นกรณีช่วย
 นายทหาร ๔ นาย (หลวงมานิต, ร.ท. สิ้น, ร.ศ. แดม, ร.ศ. ชิต) ซึ่งเคยมาร้องทุกข์
 เรื่องถูกขู่บังคับบัญชาไว้ว่าจาลอกลงโทษเขาเป็นเสือป่าโดยที่เจ้าตัวมิได้เต็มใจ

^๑ ร.ศ. เจริญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐

^๒ หจข. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๕ จดหมายที่รอยโทจรูญขวางออกมา

^๓ หจข. เอกสาร ร. ๖ บ. ๑๓/๖ หนังสือจากจรูญถึงเจือ (ไม่ปรากฏวันที่)

ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้ทรงศึกษาทางช่วยเหลือ โดยทรงรับไปเจรจากับปลัดเสี้อปาเพื่อให้นายทหารทั้ง ๔ นาย ได้มีโอกาสตัดสินใจใหม่ เพราะฉะนั้นในทำนองเดียวกันพวกทหารจึงหวังว่าพระองค์คงจะช่วยเจรจา หรือตัดสินผ่อนหนักให้เป็นเบาได้

สาเหตุต่าง ๆ ที่ทหารยึดพระองค์เป็นหลักและหมายที่จะให้ทรงเป็นผู้ปกครองคนต่อไปนั้น ล้วนแล้วแต่ทำให้พระองค์ต้องตกอยู่ในภาวะอันยากยิ่ง โดยเฉพาะเป็นเหตุให้รัชกาลที่ ๖ ทรงมีความเคลือบแคลงพระทัยในพระองค์อยู่โดยตลอดมา แม้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ จะทรงพยายามกราบบังคมทูลยืนยันในความจงรักภักดีและความจริงพระทัยทั้งโดยฐานะพระอนุชาและข้าในพระองค์ กรณีที่ทรงถูกหาว่าเป็น "ออบโปสิชัน" (Opposition) ต่อรัชกาลที่ ๖ นั้น พระองค์ได้ทรงชี้แจงอย่างตรงไปตรงมาว่า มิได้เคยคิดจะเป็นปฏิปักษ์ต่อพระเชษฐา แต่ทรงยอมรับว่า ทรงแสดงพระองค์เป็นปฏิปักษ์ต่อเสี้อปาและข้าราชการ เพราะทรงเห็นความไม่เหมาะสมไม่ควร ทั้งยังเป็นปัจจัยทำให้รัชกาลที่ ๖ ต้องทรงถูกโจมตีเป็นที่เสียหายอย่างยิ่ง การที่ทรงถวายคำชี้แจงอย่างตรงไปตรงมานั้น แม้ในทางหนึ่งจะเป็นการแสดงความในพระทัยอย่างเปิดเผยและดีในผลประโยชน์ของรัชกาลที่ ๖ เป็นที่ตั้ง หากทว่ากลับมิได้ทำให้เกิดผลดีแต่ประการใด รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบอย่างขัดขวางในทำนองแก้แค้นกลุ่มที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงโจมตี^๑

ศูนย์วิทยพัทธพยากร

^๑ หจช. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๓ สำเนาบันทึกเกี่ยวกับเสี้อปาเป็นหลักฐานที่ทางราชการได้จากบ้าน ร.ค. เจือ.

^๒ หจช. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๑๒ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ (๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๓ กุฎราชละเอียดใน หจช. เอกสาร ร.๖ บ. ๑๓/๑๒ ลายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมเล็ก กับพระราชหัตถเลขาที่มีไปมาเรื่องทหารกำเริบ (๖ มีนาคม ๒๔๕๓ - ๕ ตุลาคม ๒๔๕๔).

ความเคลือบแคลงระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและ
สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ อันเนื่องมาแต่กรณีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ นั้น
เป็นที่รู้กันในหมู่ขุนนางและพระบรมวงศานุวงศ์ ถึงขนาดที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุ
ภาพไต่ทูลเตือนให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เขาเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว
อยู่บ่อย ๆ โดยทรงให้เหตุผลว่า "มีฉันทนาการจะยุ่งแน่"^๑ เสียงโจษขานเรื่องความบาด
หมาง และความไม่ไว้วางพระทัยในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์นั้น มีผลทำให้
สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงรอนพระทัยและกราบบังคมทูลขอให้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้การชี้แจงอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรว่า มิได้มีความ
สงสัยหรือเชื่อตามข่าวลือซึ่งกล่าว^๒ หากแต่รัชกาลที่ ๖ กลับไม่ทรงเห็นความจำเป็นที่จะ
แสดงพระราชกระแส เกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยทรงอ้างว่า เพราะมิได้เคยคิดหากระแวง
ในองค์พระอนุชาแต่ประการใด^๓

พระราชปฏิบัติของรัชกาลที่ ๖ จึงเป็นการแสดงออกในทางหนึ่งถึงความ
ระแวงสงสัยในองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เพราะไม่ว่าพระ
อนุชาก็ทรงพยายามแสดงความจริงพระทัย และความจงรักภักดีให้เป็นที่ปรากฏต่อพระองค์
เพียงใด แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถก็มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้จากการ
เป็นผู้ต้องสงสัยในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังการกบฏของทหารใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐)
เหตุการณ์ในครั้งนี้นับได้ว่าส่งผลกระทบต่อพระองค์มากกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ใดสัก
พระองค์ใด ๆ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข. เอกสาร ร.๖ บ.๑๗/๑๒ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง
พิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ (๑๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐).

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ข. นายเชียวฮุกเส็ง^๑

ผู้ที่มีความเชื่อว่า เชียวฮุกเส็ง เป็นผู้มีอิทธิพลและอาจจะอยู่เบื้องหลังการกบฏในปี ๒๕๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ เหตุผลที่ทำให้ทรงเชื่อมั่นนั้น นอกจากจะเป็นเพราะพวกทหารชอบอ่านหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ซึ่งมีนายเชียวฮุกเส็ง เป็นบรรณาธิการตั้งกล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ยังทรงมีความเคลือบแคลงในพฤติกรรมของนายเชียวฮุกเส็งโดยตั้งข้อสงสัยเกตุว่า เชียวฮุกเส็งชอบนำเรื่องการจลาจลในเมืองจีนมาเล่าชักนำให้คนไทยพากันคล้อยตามคึกกำเริบขึ้น แม้เมื่อเวลาผ่านไป เชียวฮุกเส็งก็ยังคงประพฤตินั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อนโยบายของรัฐบาลไทย เช่น ในพ.ศ. ๒๕๕๔ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ เชียวฮุกเส็งได้กระทำการยุยงให้คนมอญคัดค้านคำญี่ปุ่น พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ทรงตั้งข้อสรุปว่า เชียวฮุกเส็งเป็นผู้นองรายต่อรัฐบาลไทย เป็นผู้นำโดยทางลับในคราวทหารคิทรยศต่อแผ่นดิน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐)^๒ ภายหลังการตั้งกล่าวสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ ได้แสดงความขึ้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ เพื่อให้ทรงเนรเทศเชียวฮุกเส็ง

^๑ เชียวฮุกเส็ง เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ และหนังสือรายสัปดาห์ดวงวิทยา เชียวฮุกเส็ง เป็นผู้ที่อยู่ในเมืองไทยมาช้านาน ชื่อเสียงของทานผู้นี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักการชากรชั้นผู้ใหญ่ และเป็นต้นมือในบรรดาพอลกาและข้าราชการเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ จนได้รับสมญานามว่า "จีนแสด" ใน พ.ศ. ๒๕๒๗ เชียวฮุกเส็งได้รับการตามทามจากรัฐบาลก๊กมินตั๋งให้ไปเป็นเสนาบดีกระทรวงปกครองประชาชนจีนในต่างประเทศทั่วโลก (President of Overseas Department)

^๒ หจข., เอกสาร ร. ๒ บ. ๑๓.๑/๕ จดหมายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๖ (๔ กันยายน ๒๕๕๔).

ในฐานะที่เป็นบุคคลซึ่งเป็น "เสียนหนามของแผ่นดิน"^๑ หากแก่รัชกาลที่ ๖ กลับทรงมีพระราชดำริเห็นว่าการกระทำในลักษณะที่เสนอนั้นจะเป็นการช่วยให้เชียวสุคเส็ง "กลายเป็นวีรบุรุษ" ไป^๒ ทั้งยังทรงมีความเชื่อว่าเชียวสุคเส็งมิได้มีใจผูกพันกับเมืองจีน เพราะทรัพย์สินสมบัติ และบุตรภรรยาอยู่ที่เมืองไทย หากที่นำไปเพราะความจำเป็นในอาชีพกึ่งหนึ่งคือพิมพ์ เหตุที่ทรงปักพระทัยเชื่อในตัวเชียวสุคเส็ง เพราะได้ทรงรับการพิสูจน์มาเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า บุคคลผู้นี้โดยยอมกระทำตามกระแส พระบรมราชโองการทุกประการ นับแต่ที่ทางรัฐบาลไทยให้เชียวสุคเส็งสืบข่าวและรายงานความเคลื่อนไหวทางเมืองจีนสมัยปฏิวัติ ซึ่งเชียวสุคเส็งก็ปฏิบัติตามเป็นอย่างดี หรือในคราวเกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ เชียวสุคเส็งก็ได้ลงบทความเรื่องพารกอกการกำเร็บ เป็นไปในทางช่วยใหญ่อานเข้าใจรัฐบาลในทางที่สืบ^๓ เป็นต้น

การที่รัชกาลที่ ๖ ทรงให้ความไว้วางพระทัยเชียวสุคเส็ง ทรงมีความเชื่อว่าเชียวสุคเส็งมิได้ก่อกบฏในเมืองแคว้นของตน โดยสรุปจากการที่เชียวสุคเส็งยอมกระทำตามคำขอร้องของรัฐบาลไทยมาโดยตลอดนั้น มีอาจจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าข้อสรุปของพระองค์เป็นความจริงเสมอไป ทั้งนี้เพราะหากจะพิจารณาเหตุผลอีกด้านหนึ่งจะพบว่า เชียวสุคเส็งอยู่ในฐานะจำยอมที่จะต้องกระทำตามพระราชประสงค์ เพราะเชียวสุคเส็งเองก็มีฐานะเพียงแค่นชั้นกลางที่ปราศจากฐานอำนาจใด ๆ

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ หจข., เอกสาร ร.๖ บ.๑๓.๑/๕ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๖ ถึงสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๕ กันยายน ๒๔๕๕).

^๓ หจข., เอกสาร ร.๖ บ.๓.๑/๕ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๖ ถึงสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๑๐ กันยายน ๒๔๕๕).

ประกาศ การขอร้องจากฝ่ายรัฐบาลนั้นได้เสนอพร้อมกับข้อความที่ว่า "เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่า เชี่ยวสุกเต็ง มีความตั้งใจดีต่อรัฐบาลไทย" ในภาวะการณ์เช่นนี้จึงทำให้ เชี่ยวสุกเต็งมีอาจจะปฏิเสธได้

ปัญหาที่ว่า เชี่ยวสุกเต็งอยู่เบื้องหลังการกบฏครั้งนี้หรือไม่นี้ ผู้เขียนมีความเชื่อว่า เชี่ยวสุกเต็งมีอิทธิพลต่อความคิดของพวกกบฏอย่างแน่นอน งานเขียนและหนังสือพิมพ์ของท่านผู้นี้เป็นเรื่องที่คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ติดตามมาโดยตลอด แม้ในช่วงเวลาที่อยู่ในคุก คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ส่วนหนึ่งก็ยังคงติดตามส่งข่าวคราว ส่งงานเขียน มาลงหนังสือพิมพ์และวารสารที่ เชี่ยวสุกเต็ง เป็นเจ้าของ (มี จีนโนสยามวารศัพท์, ฅดุง-วิทยา) การติดตามเรื่องบทความก็ดี หรือความอนุเคราะห์เรื่องเครื่องอุปโภคบริโภคก็ดีนั้น จะตามมาทางภรรยาและบุตร (นางเทริญ และนางสาวละมอม สีนุญเรื่อง) ของนาย เชี่ยวสุกเต็ง เพราะฉะนั้นในทางหนึ่ง เชี่ยวสุกเต็งก็คือนักสนับสนุนในความคิดและให้ความช่วยเหลือแก่คณะ ร.ศ. ๑๓๐ โดยตลอดมา หากแต่จะเป็นผู้สนับสนุนให้ทหารทำการปฏิวัติหรือไม่นี้ ผู้เขียนไม่พบหลักฐานที่ระบุถึงประเด็นนี้โดยตรงแต่ประการใด

กล่าวโดยสรุป ในประเด็นเรื่องผู้อยู่เบื้องหลังการกบฏของทหารในปี ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) จึงยังคงเป็นปัญหาที่มีเงื่อนงำอยู่ต่อไป หากแต่เหตุการณ์ที่เรียกว่า "กบฏ ร.ศ. ๑๓๐" นี้ ได้เป็นเหตุซึ่งนำมาสู่ผลหลาย ๆ ประการ สิ่งหนึ่งซึ่งมีอาจจะปฏิเสธได้ก็คือ แม้แผนการปฏิวัติของคณะนายทหารหนุ่มจะล้มเหลวก่อนที่จะลงมือปฏิบัติการ หากแต่เหตุการณ์ในครั้งนั้นได้ถือเป็นบทเรียนแก่นุชนในรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

เรื่องเดียวกัน.

ร.ศ. เทริญ ศรีจันทร์ และ ร.ศ. เนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐